

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Alexander Wagner

Den aktiebolagsrättsliga generalklausulen – tolkning och tillämpning

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Per Samuelsson

Termin för examen: VT 2014

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Metod och material	6
1.4 Avgränsning	6
1.5 Disposition	7
2 MINORITETSSKYDDET I ABL – EN INTRODUKTION	9
2.1 Minoritetsskyddsproblematiken	9
2.2 Minoritetsskydds rättigheter och minoritetsskyddsregler	9
3 GENERALKLAUSULENS TILLKOMST OCH UTVECKLING	11
3.1 1944 års lag om aktiebolag	11
3.1.1 SOU 1941:9	11
3.1.1.1 Behovet av ett utökat minoritetsskydd	11
3.1.1.2 Uppenbarhetsrekvisitet	12
3.2 1975 års lag om aktiebolag	13
3.2.1 SOU 1971:15	13
3.2.1.1 Allmänt	13
3.2.1.2 Generalklausulen	14
3.2.1.3 Otillbörlighetsrekvisit och uppenbarhetsrekvisit	14
3.2.2 Prop. 1973:93	15
3.2.2.1 Slopade uppenbarhetsrekvisit	15
3.2.2.2 Annan	16
3.2.2.3 Övrigt	16
4 GENERALKLAUSULEN OCH LIKHETSPRINCIPEN	17
4.1 Inledning	17
4.2 Allmänt om likhetsprincipen	17

4.3	Ändring av bolagsordning	19
4.4	Övriga bolagsstämmobeslut	20
4.5	Analys	20
5	GENERALKLAUSULENS REKVISIT	22
5.1	Inledning	22
5.2	Beslut	22
5.3	Fördels- respektive nackdelsrekvisitet	23
5.3.1	Innebörd	23
5.3.2	Analys	24
5.4	Otillbörlighetsrekvisitet	24
5.4.1	Inledning	24
5.4.2	Vad gör ett beslut otillbörligt?	26
5.4.2.1	Allmänt	26
5.4.2.2	Företagsekonomiska överväganden som utgångspunkt	27
5.4.2.2.1	Analys	30
5.4.2.3	Företagsekonomiska överväganden – utslagsgivande?	31
5.4.2.3.1	Analys	32
5.4.2.4	Andra än aktiebolagsrättsligt relevanta överväganden	33
5.4.2.5	Objektiv eller subjektiv bedömning?	33
5.4.2.5.1	Analys	34
5.4.2.6	Otillbörlighetens nivå	35
5.4.2.6.1	Analys	35
5.4.2.7	Otillbörlighet och särskilda pluralitetskrav	36
5.4.2.7.1	Analys	37
5.5	Rekvisitet "ägnat"	37
5.5.1	Sannolikhetsbedömning och icke-materialisering	37
5.5.2	Analys	39
5.6	Annan än aktieägare	39
5.6.1	Tillämpning	39
5.6.2	Analys	40
6	RÄTTSFALLSSTUDIER	42
6.1	Inledning	42
6.2	NJA 2000 s. 404	42
6.2.1	Bakgrund	42
6.2.2	Tvisten	42
6.3	NJA 2013 s. 1250	44
6.3.1	Bakgrund	44
6.3.2	Tvisten	44
6.4	Analys av NJA 2013 s. 1250 ställt mot NJA 2000 s. 404	46

7	SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	49
7.1	Inledning	49
7.2	Förhållandet mellan generalklausulen och likhetsprincipen	49
7.3	Tolkning och tillämpning av generalklausulens rekvisit	50
7.4	Medför nytt praxis på området att rättsläget har förändrats?	52
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	54
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	57

Summary

This thesis provides an assessment and evaluation of how the general clause in Ch. 7 s. 47 of the Swedish Companies Act is interpreted and applied. The scope of the general clause is largely explained by evaluating how it relates to the principle of equality (hereinafter, 'PoE') as set forth in Ch. 4 s. 1 of the Swedish Companies Act. According to the PoE, all shares within the same class shall be treated equally. Being a rule of minority protection, the PoE is applicable to a wide range of decisions made on shareholders' meetings, but this principle has inherent caveats and limitations. Firstly, the PoE can be derogated from when stipulated in law or in the bylaws. For example, the PoE does not apply when decisions are taken to alter the bylaws. Secondly, the principle does not apply to decisions; formally valid in the sense that shares are treated equal but which in reality lead to unequal results.

The general clause was created with the purpose of complementing the limitations of the PoE. Indeed, the general clause is itself a rule of minority protection. However, in some aspects, the general clause has a wider scope of application compared to the PoE: it is also applicable to decisions that change the bylaws. Moreover, it can be used to "see through" a decision's formal validity by looking at the actual results following the decision. However, it may be harder for a minority shareholder to assert his right by using the general clause compared to using the PoE. This is due to tougher requisites, which are necessary for the general clause to be applied. For the general clause to apply, the decision shall provide for one party to enjoy a benefit at the expense of other parties. Further, the benefit in question must be undue. Contrastingly, for the PoE to apply, it is enough that shares within the same class have been treated unequally. As a consequence, application of the PoE is preferable where possible.

There is uncertainty with regards to how the requisites of the general clause are to be applied. Consequently, there is also uncertainty regarding its scope of application. For this reason, the interpretation of these requisites is assessed in this thesis. The objective is to present and analyse key factors to be considered when assessing the general clause's applicability, and how such factors are to be evaluated.

The final question for evaluation originates from a recently published case from the Supreme Court, NJA 2013 s. 1250. The case concerns a decision of voluntary liquidation, leading to assets of the liquidated company being sold to a third person. The buyer continued the company's business together with all shareholders except of the minority shareholder, whose shares became worthless. The Supreme Court did not consider the decision of liquidating the company as providing for undue benefit for the majority shareholders. The question then arises, how does the ruling of the case correspond to earlier case law? In other words, does this case represent a deviation from established precedent?

Sammanfattning

I denna uppsats redogörs för hur generalklausulen i 7 kap. 47 § ABL ska tolkas och tillämpas enligt gällande rätt. En stor del av generalklausulens tillämpningsområde klarläggs genom att utreda förhållandet mellan generalklausulen och likhetsprincipen i 4 kap. 1 § ABL.

Enligt likhetsprincipen, ska likställighet råda mellan aktierna i ett aktiebolag. Det rör sig om en minoritetsskyddsregel, vilket innebär att den är generellt tillämplig på bolagsbeslut. Principen har dock sina begränsningar. För det första, kan avsteg från likhetsprincipen ha stöd i lag eller bolagsordning. Likhetsprincipen är exempelvis inte tillämplig på beslut om bolagsordningsändring. För det andra, är likhetsprincipen inte tillämplig på beslut som visserligen är formellt riktiga, beslut som behandlar alla aktier lika, men som i realiteten innebär att fördel bereds vissa aktieägare, till nackdel för andra.

Generalklausulen instiftades i syfte att komplettera likhetsprincipens begränsningar. Även generalklausulen är en minoritetsskyddsregel men har i vissa avseenden en vidare tillämpbarhet än likhetsprincipen. Generalklausulen är nämligen tillämplig även på beslut om ändring av bolagsordning men kan också användas för att ”se igenom” ett bolagsstämmobesluts formella riktighet för att istället se till de faktiska följderna av beslutet. Det kan dock vara svårare för en minoritetsägare att hävda sin rätt med hjälp av generalklausulen. Detta beror på att generalklausulens rekvisit har högre ställda krav. För att generalklausulen ska vara tillämplig på ett beslut, krävs att beslutet är ägnat att bereda fördel för en part, till nackdel för bolaget eller aktieägare. Denna fördel ska dessutom vara otillbörlig. För att likhetsprincipen ska vara tillämplig, är det tillräckligt att aktier inom samma aktieslag har behandlats olika. Med anledning av dessa skillnader i de båda institutens rekvisit, är tillämpning av likhetsprincipen att föredra när det är möjligt.

Det råder dock viss osäkerhet kring hur generalklausulens rekvisit ska tolkas och därmed kring dess tillämpbarhet. I uppsatsen utreds därför tolkningen av dessa rekvisit. Häri ligger att redogöra och analysera vilka faktorer som ska tas i beaktande vid bedömningen av generalklausulens tillämpning samt hur dessa faktorer ska bedömas.

Den sista frågan för utredning behandlar ett nyligen publicerat rättsfall från Högsta domstolen, NJA 2013 s. 1250. Rättsfallet behandlar ett beslut om frivillig likvidation som på sikt ledde till att bolagets tillgångar såldes till en till bolaget utomstående person som därefter drev verksamheten vidare med alla aktieägare utom en, minoritetsägaren, vars aktier blev värdelösa. Beslutet ansågs inte ägnat att bereda majoritetsägarna otillbörlig fördel och frågan är hur detta domslut förhåller sig till tidigare praxis. Har med andra ord rättsläget förändrats i något avseende?

Förord

Med anledning av denna uppsats, vill jag rikta ett stort tack till de personer som har bidragit till dess tillkomst. *Professor Per Samuelsson* för föredömlig handledning och värdefulla synpunkter. *Melina Söelund* och *Tariq Nabi* för givande synpunkter och korrekturläsning.

Därutöver vill jag tacka Andreas, Mamma och Pappa för stöd och uppmuntran under studierna.

Lund, maj 2014

Alexander Wagner

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslag (2005:551)
AD	Arbetsdomstolen
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
AktG	Aktiengesetz
Ch.	Chapter
Exv.	Exempelvis
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
Jfr	Jämför
Kap.	Kapitel
MFL	Marknadsföringslag (2008:486)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
S.	Section
SvJT	svensk Juristtidning
T.ex.	Till exempel
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den aktiebolagsrättsliga generalklausulen infördes 1944 med det främsta syftet att motverka fall av kringgående av likhetsprincipen, vilken idag återfinns i 4 kap. 1 § ABL. Lagstiftaren såg, mot bakgrund av förändringar i det svenska näringslivet, en risk för att majoritetsaktieägare skulle kunna driva igenom beslut som formellt drabbar aktieägare lika men som i praktiken ger majoritetsägare fördelar på minoritetsägars bekostnad. Generalklausulens tillämpningsomfång är idag en etablerad del av det svenska minoritetsskyddet, tillämplig på samtliga de beslut som kan fattas av en bolagsstämma.

Ett beslut vars följder står i strid med generalklausulen, kan leda till kännbara konsekvenser för såväl aktiebolaget som ansvariga aktieägare. Följderna kan bli klander av stämmobeslutet, skadestånd men även tvångslikvidation av bolaget kan komma ifråga. Med anledning av generalklausulens breda tillämpningsomfång och dessa beaktansvärda sanktioner, fyller den en viktig funktion i det svenska minoritetsskyddet särskilt ur preventionssynpunkt då den bör tillmätas stor betydelse vid beslutsfattande på bolagsstämma.

Vidare, är det i en del avseenden oklart hur generalklausulen är avsedd att tolkas och tillämpas. Oklarheten grundas i en osäkerhet kring vad generalklausulens rekvisit, särskilt otillbörlighetsrekvisitet innebär. Detta är problematiskt mot bakgrund av generalklausulens funktion som minoritetsskyddsregel med stort tillämpningsområde och förmodad betydelse vid beslutsfattande på bolagsstämma. Vid en för snäv tolkning av generalklausulen, följer ett försvagat minoritetsskydd men tolkas lagparagrafen för vitt, sker detta istället på bekostnad av bolagets handlingsfrihet och risken för minoritetsmissbruk ökar.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att utreda hur generalklausulen i 7 kap. 47 § ABL ska tolkas och tillämpas.

För att uppfylla det ovan nämnda syftet, utreds följande frågeställningar:

- Hur ser förhållandet ut mellan generalklausulen och likhetsprincipen?
- Hur ska generalklausulens rekvisit tolkas och tillämpas?
- Medför nytt praxis på området att rättsläget har förändrats?

1.3 Metod och material

I arbetet med att besvara det i kap. 1.2 angivna syftet, har traditionell rättsdogmatisk metod tillämpats. I enlighet med metoden, har lagstiftning, rättspraxis, förarbeten och doktrin, studerats och tolkats utefter den av rättskälleläran givna hierarkin för att fastslå gällande rätt.

I kapitel två ges en kort förklaring av dels minoritetsskyddsproblematiken, dels de två begreppen ”minoritetsskydds rättighet” respektive ”minoritetsskyddsregel”. I kapitel tre redogörs de skäl som legat bakom generalklausulens framväxt samt hur generalklausulen är ämnad att tillämpas. Genom att på detta sätt presentera generalklausulens bakgrund och kontext, har en grund lagts för att kunna presentera och analysera rättsläget närmare i de efterföljande kapitlen.

I de övriga kapitlen har rättspraxis, förarbetsuttalanden och åsikter i doktrin redovisats och därefter analyserats i syfte att kunna presentera de lege lata.

Avseende det material som har använts, bör påpekas att den på området rådande bristen på rättspraxis har föranlett att förarbeten och doktrin har givits en framträdande roll i uppsatsen. I vissa frågor, exempelvis vilka faktorer som ska tas i beaktande vid en otillbörlighetsbedömning, är förarbetsuttalandena knapphändiga. För att utreda vad som i ett sådant fall utgör gällande rätt, har uttalanden i doktrinen ställts mot de överväganden som legat bakom generalklausulens tillkomst och utveckling. Fördjupning har även skett i två avgöranden från HD; NJA 2000 s. 404 och NJA 2013 s. 1250. Dessa rättsfall berör generalklausulens tillämpning på beslut som medför avsteg från aktieägares likställighet och gränsen för dess tillämplighet och är därför av särskild vikt för uppsatsämnet.

Enligt rättskälleläran ges propositioner större vikt än statliga offentliga utredningar vid utredande av vad som utgör gällande rätt. För att i uppsatsen beskriva bakgrunden till generalklausulens införande har dock SOU 1941:9 använts och hänvisning till den dithörande prop. 1944:5 har i stort sett uteslutits. Detta med anledning av att prop. 1944:5 inte vidareutvecklar, men heller inte tillbakavisar, vad som framförts i SOU 1941:9 utan endast redovisar ett sammandrag av de överväganden som angavs i den nämnda statliga offentliga utredningen. För att beskriva den efterföljande utvecklingen av generalklausulen, bland annat beträffande införandet av det så kallade *otillbörlighetsrekvisitet*, har SOU 1971:15 och prop. 1973:93 använts, varvid den senare har getts tolkningsföreträde i enlighet med rättskälleläran.

1.4 Avgränsning

ABL innehåller två generalklausuler vilka inskränker beslutanderätten för bolagets två ledande beslutande organ till skydd för minoritetsägare. 7 kap.

47 § ABL reglerar bolagsstämmans beslutsfattande medan 8 kap. 41 § 1 st. ABL reglerar beslutsfattande och vidtagande av åtgärder av bolagsstyrelsen samt andra ställföreträdare för bolaget. Med bortseende från adressaterna, är innehållet i de båda regleringarna likalydande och tolkningen av regleringarnas rekvisit är densamma. Denna uppsats är dock specialfokuserad på generalklausulen i 7 kap. 47 § ABL. Med anledning av de kontextuella skillnader som kan föreligga mellan bolagsstämmans respektive styrelsens och andra ställföreträdares beslutsfattande, görs avgränsning mot 8 kap. 41 § ABL.

Ett centralt moment i generalklausulens tillämpningsomfång är det så kallade ”otillbörlighetsrekvisitet”. Som följer av rekvisitet, krävs att ett beslut är att anse som otillbörligt för att det ska kunna träffas av generalklausulen. Hur en otillbörlighetsbedömning ser ut, varierar beroende på vilka parametrar som är att ta hänsyn till in casu. Med anledning av begränsning i tid och utrymme, tillhandahålls endast en allmänt hållen diskussion i denna uppsats och avgränsning görs mot diverse specialfall som kan uppstå.

Det råder oenigheten om generalklausulen är att betrakta som ett uttryck för likhetsprincipen eller som ett komplement till densamma. Om det finns ett klart och fullständigt svar på hur de båda instituten förhåller sig till varandra i detta särskilda hänseende är oklart. Denna fråga är dock av teoretisk art och av mindre praktisk betydelse. Uppsatsen har därför avgränsats från att beröra denna problematik och likhetsprincipen har givits den innebörd som framgår av lagtexten i 4 kap. 1 § ABL. Enligt denna tolkning, som också är en av dem som förespråkas i doktrin (se kap. 4.2), är det aktier, inte aktieägare, som har lika rätt i bolaget.

1.5 Disposition

Med bortseende av inledningen, består uppsatsen av sex kapitel enligt följande:

- *Kapitel två* ger en introduktion till minoritetsskyddet i ABL genom att minoritetsskyddsproblematiken beskrivs samt innebörden av minoritetsrättigheter och minoritetsskyddsregler förklaras.
- *Kapitel tre* tillhandahåller en presentation för de överväganden som motiverade generalklausulens införande i aktiebolagsrätten samt hur den har utvecklats i förarbetena.
- *Kapitel fyra* behandlar generalklausulens förhållande till likhetsprincipen. Till att börja med, presenteras likhetsprincipen och dess tillämpning på bolagsstämmobeslut. Kapitlet avslutas med en analys, där generalklausulens funktion i förhållande till likhetsprincipen tydliggörs.
- *Kapitel fem* innehåller en redogörelse för generalklausulens olika rekvisit och de faktorer som ska tas i beaktande vid bedömning av

rekvisitens uppfyllande. Åsikter som har framförts i doktrin presenteras och analyseras mot bakgrund av vad som har framförts i kapitel två och tre.

- *Kapitel 6* innehåller två rättsfallsreferat med tillhörande rättsfallsanalyser av fallen NJA 2000 s. 404 och NJA 2013 s. 1250.
- *Kapitel 7* är det avslutande kapitlet. Här återges författarens sammanfattande slutsatser och frågeställningarna i kap. 1.2 besvaras.

2 Minoritetsskyddet i ABL – en introduktion

2.1 Minoritetsskyddsproblematiken

Aktiebolagsrätten bygger på *majoritetsprincipen* som innebär att den eller de aktieägare som kontrollerar flest röster på bolagsstämman (majoritetsägarna) också har bestämmanderätt i de allra flesta frågor.¹ Denna konstruktion motiveras av den eller de aktieägare med flest antal röster ska kunna säkerställa en effektiv och handlingskraftig förvaltning.²

Den makt som tillkommer majoriteten kan lätt missbrukas och därför har lagstiftaren ställt upp särskilda regler till skydd för minoriteten. Med majoritetsprincipen som utgångspunkt är det dock svårt att motivera rättsliga lösningar som ger minoritetsägare möjlighet att styra över ett bolags förvaltning. Vid tidpunkten för 1941 års förslag till ny aktiebolagslag, var minoritetsskyddsproblematiken föremål för diskussion. Detta berodde på att det i lagförslaget föreslogs utökningar på minoritetsskyddets område genom bland annat införandet av generalklausulen. Nial kommenterade lagförslaget och framhävde att ett starkare minoritetsskydd riskerade att resultera i en mindre handlingskraftig bolagsledning. Nial underströk även att om minoritetsägare ges ett alltför extensivt skydd, finns risk för att minoritetsägare istället missbrukar dessa skyddsregler i illojala syften, till skada för bolaget.³ Av de skäl som framgår under kap. 3, ansågs dock inte generalklausulen innebära ökad risk för sådant missbruk

2.2 Minoritetsskydds rättigheter och minoritetsskyddsregler

Förutom privata lösningar aktieägare emellan (genom överenskommelser i aktieägaravtal och dispositioner i bolagsordningen), tillhandahålls alltså i ABL ett antal regler till skydd för minoritetsägare. Dessa ”säkerhetsventiler” syftar inte till att ge en minoritet makt att styra ett bolags förvaltning, utan till att ge minoritetsägare ett begränsat skydd mot maktmissbruk från majoritetsägarnas sida.⁴

Det aktiebolagsrättsliga minoritetsskyddet kan sägas vara uppbyggt enligt två olika kategorier av regler. Den första kategorin utgörs av så kallade *minoritetsrättighetsregler*. Denna kategori består av regler som bevakar

¹ Prop. 1975:103 s. 246 f, Sandström (2012) s. 199.

² Sandström (2012) s. 199.

³ Nial (1941) s. 702.

⁴ Prop. 1975:103 s. 139 f.; Sandström (2012) s. 199.

minoritetsägares rättigheter vid specifikt utpekade situationer. Det kan till exempel handla om regler som kräver viss kvalificerad majoritet för att en viss typ av beslut ska kunna fattas, regler varigenom en minoritet kan kräva att ett visst beslut ska fattas, regler om insyn eller regler som ger en minoritet rätten att kräva viss insyn eller kontrollbefogenhet. Utmärkande för denna kategori är att de rättigheter som följer därav grundas på storleken på en aktieägars andelsinnehav.⁵

Den andra kategorin är de så kallade *minoritetsskyddsreglerna*, vilka utgörs av likhetsprincipen i 4 kap. 1 § ABL och generalklausulerna i 7 kap. 47 § och 8 kap. 41 § ABL. Utmärkande för minoritetsskyddsreglerna, är att dessa är uppbyggda efter generella principer och regler om aktiers respektive aktieägars likställighet och förhållningssättet till ett aktiebolags verksamhetsföremål och syfte.⁶

Ett annat särskiljande kännetecken för minoritetsskyddsreglerna är att dessa ger minoriteten skydd oavsett storleken på aktieägarnas andelsinnehav till. Skillnad kan också göras mellan minoritetsskyddsreglerna och minoritetsrättigheterna med anledning av att tillämpning av minoritetsrättigheterna kräver ett aktivt deltagande från minoritetens sida. Minoritetsskyddsreglerna behöver inte påfordras för att äga tillämpning utan aktieägare, bolagsledning och andra ställföreträdare har självmant att rätta sig efter denna kategori av regler.⁷ Minoritetsskyddsreglerna bör således också fylla en viktig funktion ur preventionssynpunkt.⁸

⁵ Beyer och Båvestam (2008) s. 13.

⁶ Beyer och Båvestam (2008) s. 13; Pehrson (1987) s. 487.

⁷ Beyer och Båvestam (2008) s. 14.

⁸ Jfr Nial (1941) s. 716 f.

3 Generalklausulens tillkomst och utveckling

3.1 1944 års lag om aktiebolag

Det svenska skyddet för aktieägarminoriteter var fram till införandet av 1944 års aktiebolagslag av samhälleliga, strukturella och företagsekonomiska skäl, svagare än vad det är idag. Med undantag för vissa minoritetsrättighetsregler (särskilda pluralitetsregler vid exempelvis beslutsfattande om ändringar i bolagsordningen), hade minoritetsägare att förlita sig på den så kallade *Likhetsprincipen*⁹, då benämnd som likställighetsprincipen^{10, 11}.

I både Sverige och i flera andra länder, ledde dock den allmänna ekonomiska utvecklingen till betydelsefulla förändringar i de företagsekonomiska förhållanden som lagts till grund för lagarna på aktiebolagsrättens område. I motiven till 1941 års lagförslag, nämndes särskilt framväxandet av större företag och koncernbildningar som faktorer, vilka medfört förändringar i företagets organisation och verksamhetsformer samt öppnat för kringgående av aktiebolagsrättens grundregler. Likaså angavs aktiebolagets dominerande ställning som företagsform, dess betydelse som instrument för folkförsörjningen samt de djupgående förändringar som skett i ekonomiska, sociala och politiska åskådningar, som skäl för ökat hänsynstagande till särskilt utsatta intressen, däribland aktieägarminoriteter.

Mot bakgrund av detta, föreslog 1941 års utredning ett utökat minoritetsskydd.¹² Lagförslaget resulterade i 1944 års aktiebolagslag som innehöll såväl likhetsprincipen som den första versionen av generalklausulen.

3.1.1 SOU 1941:9

3.1.1.1 Behovet av ett utökat minoritetsskydd

Bakgrunden till generalklausulens införande står att finna i dels en debatt som startade med det femtonde nordiska juristmötet 1931, dels 1930-talets tyska och finska lagstiftning och lagstiftningsarbete på området. De tyska och finska lagstiftningsarbetena genererade i införandet av generalklausuler

⁹ Se mer om likhetsprincipen under kap. 4.2.

¹⁰ Likställighetsprincipen fanns representerad redan i 6 § 2 st. i 1910 års aktiebolagslag, om än motsatsvis.

¹¹ SOU 1941:9, s. 301 ff.

¹² SOU 1941:9, s. 3 ff.

(197 § 2 st. AktG respektive 30 § 4 mom. 1895 års finska aktiebolagslag) till skydd för aktieägarminoriteter.¹³

Av motiven till 1944 års svenska aktiebolagslag, framgår ett exempel som användes av lagberedningen för att belysa nödvändigheten av ökat minoritetsskydd även i den svenska lagstiftningen. Detta var ämnat att uppnås genom en komplettering av likhetsprincipen. Syftet med kompletteringen angavs vara att hindra majoritetsägare från att genom formellt likformiga beslut, åstadkomma reella kringgåenden av likhetsprincipen.

I exemplet illustreras en genomsynssituation. Ett moderbolag ingår avtal med sitt dotterbolag, varigenom moderbolaget vinner en fördel till nackdel för dotterbolaget och därmed övriga aktieägare i dotterbolaget som inte erhåller fördel av avtalet. Ett sådant avtal kan exempelvis bestå av att maskiner säljs till moderbolaget till självkostnadspris, under marknadsvärdet. Genom ett sådant avtal, där moderbolaget i egenskap av dotterbolagets medkontrahent vinner en fördel, till nackdel för dotterbolaget som sådant, drabbas alla aktieägare, inklusive moderbolaget i egenskap av aktieägare, formellt sett lika. Beslutet står därför inte i strid med likhetsprincipen. Frågans praktiska betydelse underströks med hänvisning till erfarenheter från det framväxande koncernväsendet. Generalklausulen var menad att motverka situationer såsom den tidigare beskrivna. Även fall då överföring av värden inte skedde direkt till aktieägare utan skenbart tillkom en mellanman för vissa aktieägare, var ämnade att omfattas av stadgandet.¹⁴

Generalklausulen i 76 § 2 st. 1944 års aktiebolagslag, gavs följande lydelse:

”Bolagsstämman må ej heller, med mindre annat följer av vad i denna lag eller bolagsordningen är stadgat, besluta om sådan användning av bolagets tillgångar eller eljest om sådan åtgärd, att uppenbarligen fördel beredes vissa aktieägare till nackdel för bolaget eller övriga aktieägare.”

En uppenbar skillnad mellan generalklausulens lydelse som den ser ut idag, jämfört med den gamla lydelsen enligt ovan, är att det stipulerades ett uppenbarlighetsrekvisit.

3.1.1.2 Uppenbarhetsrekvisitet

Detta rekvisit innebar att det inte var tillräckligt att det endast framstod som en möjlighet eller en sannolikhet att ett beslut skulle komma att medföra fördel för vissa aktieägare till nackdel för bolaget eller andra aktieägare. Det krävdes istället att det skulle vara *uppenbart* att fördel bereddades vissa aktieägare till nackdel för bolaget eller andra aktieägare. Såsom framgår

¹³ SOU 1941:9, s. 301 ff.; Andersson (1995) s. 251.

¹⁴ SOU 1941:9 s. 301 ff.

under kap. 3.2.2.1, togs dock detta rekvisit bort i syfte att öka generalklausulens tillämplighet.¹⁵

En risk med utvidgningen av minoritetsskyddet, vilken uppmärksammades av lagberedningen, var som sagt möjligheten för minoriteten att missbruka den förstärkta ställning som skulle tillerkännas dem. Mot bakgrund av tidigare erfarenheter av majoritetsmissbruk, ansågs dock en utvidgning vara behövlig.¹⁶ Att skyddet skulle uppnås genom införandet av generalklausulen var dock inte någon självklarhet. Frågor uppstod kring hur det ökade skyddet skulle uppnås, och huruvida denna uppgift över huvud taget skulle genomföras genom lagstiftning eller om frågan skulle överlämnas till rättstillämpningen. I en artikel från 1941 uttalade Nial, som också var ledamot i lagberedningen, att denne personligen ansåg att generalklausulen var överflödigt eftersom samma resultat sannolikt hade kunnat uppnås genom analogisk tolkning av likhetsprincipen.¹⁷

Som ovan nämnts (se kap. 2.1), finns det risk för att en aktieägarmajoritet missbrukar sin dominerande ställning. Beroende på hur starkt minoritetsskyddet är, finns det dock även en risk för missbruk från minoritetsägarnas sida. Detta har benämnts som minoritetsskyddsproblematiken, utmynnande i slutsatsen att ”... ju starkare minoritetsskyddet utbildas, dess större blir faran för att en handlingskraftig ledning av bolaget icke kan åstadkommas och att minoriteten missbrukar sina skyddsmedel i illojala, för bolaget skadliga syften.”¹⁸

Ovan beskrivna problematik beaktades av under arbetet med framtagandet av 1944 års aktiebolagslag och uppenbarhetsrekvisitet kan sägas vara ett resultat av detta.

3.2 1975 års lag om aktiebolag

3.2.1 SOU 1971:15

3.2.1.1 Allmänt

Efter att generalklausulen infördes 1944, verkar intresset för dessa ha svalnat i den juridiska litteraturen. I samband med 1971 års förslag till lag om konvertibla skuldebrev, m.m. (1975 års ABL), blev generalklausulen dock återigen föremål för diskussion.¹⁹

I 1971 års förslag till ny aktiebolagslag föreslogs en ändring av det dittillsvarande systemet. En viktig del gällande minoritetsskyddet vid arbetet med framtagandet av lagförslaget var strävan att åstadkomma en väl avvägd

¹⁵ SOU 1941:9 s. 303.

¹⁶ Ibid, s. 22, se även prop. 1944:5 s. 196.

¹⁷ Nial (1941) s. 702.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Jfr Andersson och Pehrson (2008) s. 114.

balans såväl mellan bolagens olika organ som mellan majoritets- och minoritetsägare. Kommittén fann det dock ändamålsenligt att en aktieägarmajoritet tillsammans med bolagsledningen skulle kunna dominera bolagsstämman och leda bolagets verksamhet.²⁰ Därför förstärktes bolagsledningens kompetens gentemot bolagsstämman gällande frågor om vinstutdelning och kapitalåterbäring vid nedsättning av aktiekapitalet.

Avseende förhållandet mellan majoritets- och minoritetsägare, syftade lagförslaget till att ”... minska en aktieägarminoritets möjligheter att hindra ett bolags utveckling och anpassning efter ändrade förhållanden”. Detta skulle åstadkommas bland annat genom att sänka de dåvarande kraven på särskild pluralitet vid ändring av bolagsordning. För att skydda minoritetsägare mot maktmissbruk från majoritetsägares sida, föreslogs att minoritetsägare skulle ges rätt att kräva inlösen av dess aktier då minoriteten utsatts för grövre maktmissbruk. Vid fall av särskilt grovt maktmissbruk, skulle minoriteten också ha rätt att framtvinga bolagets upplösning.²¹

3.2.1.2 Generalklausulen

Generalklausulen utformades så att den kom att omfatta alla typer av bolagsstämmobeslut, även beslut om ändring av bolagsordning som skett med iakttagande av lagen föreskriven särskild pluralitet. Generalklausulens tillämplighet på varje typ av bolagsstämmobeslut ansågs vara en nödvändighet då lagändringen på ett påtagligt sätt minskade minoritetsskyddet genom att underlätta för majoritetsägare att driva igenom ingripande förändringar av bolagsordningen (se ovan, kap. 3.2.1.1).²²

3.2.1.3 Otillbörlighetsrekvisit och uppenbarhetsrekvisit

I förslaget förordades en försiktig tillämpning av generalklausulen såtillvida att den skulle användas endast i extrema fall. Därför fogades ett otillbörlighetsrekvisit till det sedan 1944 års aktiebolagslag redan existerande uppenbarhetsrekvisitet. Den bakomliggande tanken var att ett beslut är att anse som acceptabelt, även om en minoritet kan lida en ”normal nackdel” av det, förutsatt att en större pluralitet finner beslutet önskvärt i bolagets intresse. En ”normal nackdel” skulle enligt kommittén inte konstituera en otillbörlighet. Generalklausulen skulle enligt förslaget endast tillämpas då beslut verkligen framstod som maktmissbruk.²³ Den enda ledning som ges, avseende vilka beslut som konstituerar sådant maktmissbruk, är ett utpekande av vilka beslut som definitivt ska anses som ogiltiga. Det angavs att det rör sig om beslut som inte lagligen kan fattas ens med samtliga aktieägares samtycke och vissa andra beslut som i fråga om innehåll eller tillkomstsätt grovt kränker vissa aktieägare.²⁴

²⁰ SOU 1971:15 s. 111.

²¹ Ibid s. 111 och s. 244.

²² Ibid s. 244.

²³ Ibid s. 245.

²⁴ Ibid s. 439.

Särskilt gällande tillkomsten av otillbörlighetsrekvisitet, kan nämnas att en viktig del i kommitténs uppdrag var att söka nå en ökad harmonisering mellan den svenska och andra nordiska lagar på området.²⁵ Som en parentes kan därför sägas att det svenska lagförslagets påtagliga likhet med de danska, finska och norska generalklausulerna indikerar att även detta kan ha haft inverkan på lagförslagets utformning av generalklausulen.²⁶

3.2.2 Prop. 1973:93

3.2.2.1 Slopät uppenbarhetsrekvisit

Under remissbehandlingen, utsattes aktiebolagskommitténs lagförslag för kritik från remissinstanserna.²⁷ Kritiken behandlade den ovan beskrivna minoritetsskyddsproblematiken. Otillbörlighetsrekvisitet hade föreslagits tillföras lagtexten i syfte att säkerställa bolagsledningens och aktieägarmajoritetens handlingsfrihet. Kritikerna menade att otillbörlighetsrekvisitet tillsammans med det redan existerande uppenbarhetsrekvisitet inte tillhandahöll adekvat skydd för minoritetsägare mot maktmissbruk. Det framhölls också att otillbörlighetsrekvisitet ensamt tjänade som garanti för majoritetens handlingsfrihet.²⁸

Föredraganden till propositionen till 1975 års aktiebolagslag var av åsikten att de föreslagna lagändringarna behövde vägas upp av allmänt hållna bestämmelser som generalklausulen. Det framhövdes också att generalklausulen inte fick bli varken för snäv- eller för vid till sitt tillämpningsomfång. Det ansågs finnas en risk för att kombinationen av uppenbarhetsrekvisitet med otillbörlighetsrekvisitet sammantaget med en förmodat restriktiv rättstillämpning skulle påverka generalklausulens skyddseffekt negativt. Risken med ett för vitt tillämpningsomfång var att det skulle bli svårt för beslutsfattare att avgöra huruvida ett visst beslut är rättsenligt eller inte. Problematiken skulle enligt föredraganden lösas genom borttagandet av uppenbarhetsrekvisitet. Det ansågs tillräckligt med att stipulera ett otillbörlighetskrav.²⁹

Ett annat skäl till lagändringen var att uppnå en mindre restriktiv tillämpning av generalklausulen än den "... utomordentligt restriktiva tillämpning som domstolar ofta ansluter sig till när det gäller generalklausuler inom den förmögenhetsrättsliga lagstiftningen." Det underströks dock att tillämpning av generalklausulen ska ske mot bakgrund av förhållandena inom aktiebolagsrätten. Det var inte avsett att tillämpningsområdet för den aktiebolagsrättsliga generalklausulen skulle bli

²⁵ Ibid s. 3 samt 75 ff.

²⁶ Jfr Ibid, s. 522 f.

²⁷ Sveriges Advokatsamfund och Svea Hovrätt, se Prop. 1973:93 s. 53.

²⁸ Prop. 1973:93 s. 52 f och s. 84.

²⁹ Ibid s. 83 f.

lika omfattande som tillämpningsområdet för den dåvarande generalklausulen i 1 § lagen (1970:412) om otillbörlig marknadsföring.³⁰

3.2.2.2 Annan

En annan förändring som genomfördes i 1975 års ABL är att även åtgärder som ger *utomstående* en otillbörlig fördel kom att omfattas av generalklausulen. Avsikten med denna utvidgning av generalklausulens tillämplighet var att komma åt situationer då fördelar bereds utomstående som står aktieägare i bolaget nära.³¹

3.2.2.3 Övrigt

I propositionen återfinns ett antal vägledande uttalanden gällande generalklausulens tolkning och tillämpning. Dessa uttalanden behandlas i sitt sammanhang i kap. 5.4. Därför ges här endast en överblick av uttalandenas innehåll.

Angående generalklausulens förhållande till likhetsprincipen, angavs att generalklausulen kan sägas vara ett uttryck för principen att alla aktieägare är likställda om inte annat föreskrivs i lag eller bolagsordning. Enligt departementschefen, kan detta också uttryckas som att ”... bolagsorganen är skyldiga att handla lojalt mot en aktieägarminoritet”.³²

Avseende den genom propositionen tillkomna otillbörlighetsbedömningen, uttalades att en avvikelse från likhetsprincipen som har stöd i lag eller bolagsordning, inte kan utgöra en otillbörlig avvikelse. Samtidigt angavs dock att endast det förhållandet att ett beslut avviker från likhetsprincipen, inte i sig självt innebär att beslutet är otillbörligt.

Genom propositionen tillkom ett element till otillbörlighetsbedömningen som idag spelar en viktig roll vid bedömandet av generalklausulens tillämplighet. Detta element utgörs av företagsekonomiska överväganden. Att dessa överväganden idag fyller en viktig funktion beror på att det av propositionen följer att ett beslut som är i bolagets intresse och som framstår som företagsekonomiskt riktigt eller försvarligt inte kan betecknas som otillbörligt, även om beslutet innebär att avvikelse görs från likhetsprincipen”.³³

³⁰ Ibid s. 137.

³¹ Ibid s. 138.

³² Ibid s. 84.

³³ Ibid s. 137.

4 Generalklausulen och likhetsprincipen

4.1 Inledning

Likhetsprincipens innebörd och dess förhållande till generalklausulen är omstritt.³⁴ De båda instituten har delvis samma tillämpningsområde men viktiga skillnader föreligger.³⁵ Syftet med detta kapitel är att utreda förhållandet mellan likhetsprincipen generalklausulen genom att presentera likhetens funktion som minoritetsskyddsregel, dess tillämpningsområde och var gränsen går för dess skydd för minoritetsägare. På detta sätt ges en grund för att fastslå på vilket sätt generalklausulen kan sägas komplettera likhetsprincipen.

4.2 Allmänt om likhetsprincipen

Principen om aktiers lika rätt i bolaget (likhetsprincipen) har en lång historia i svensk aktiebolagsrätt. Principen utgör motvikt till majoritetsprincipen och har betraktats som en allmän associationsrättslig grundsats sedan senare delen av 1800-talet.³⁶

Likhetsprincipen kommer till uttryck i 4 kap. 1 § ABL, som stadgar att alla aktier har lika rätt i bolaget, såvida inte undantag följer av lag eller bolagsordning. Undantagen behandlar bland annat förekomsten av olika aktieslag, skillnader i röstvärde samt rätten till vinstutdelning.³⁷

Det har framförts att likhetsprincipens existens inte är beroende av dess stadgande i lagtext och att 4 kap. 1 § ABL är främst att se som ett lagstöd för principens existens och innebörd.³⁸ Detta, sammantaget med en tolkning av likhetsprincipen som reglerande likställigheten mellan bolagets *aktieägare*, har lett till resonemang kring huruvida generalklausulen är att se som ett uttryck för- eller komplement till likhetsprincipen.³⁹ I denna uppsats, förstås likhetsprincipen som att ha den innebörd som följer av lagtexten i 4 kap. 1 § ABL, vilken lyder enligt följande:

³⁴ Se exv. Sandström (2012) s. 202; Nerep och Samuelsson (2007) s. 215.

³⁵ Pehrson (1987) s. 499 f.

³⁶ Jfr SOU 1941:9 s. 302; Hagströmer (1872) s. 234; Sandström (2012) s. 202; Pehrson (1987) s. 485.

³⁷ Se lagtexten i 4 kap. 1 § ABL samt 4 kap. 2-5 §§ ABL.

³⁸ Andersson och Pehrson (2008) s. 110 f.

³⁹ Någon vidare diskussion kring att generalklausulen skulle sägas vara integrerad med likhetsprincipen, tillhandahålls inte genom denna uppsats. För mer utförlig information om denna diskussion, se t.ex.: Andersson (1995) s. 252 ff.; Nerep (2003) s. 274 ff.; Pehrson (1987) s. 499 ff.; Nerep och Samuelsson (2007) s. 215 och 218.

”Alla aktier har lika rätt i bolaget, om inte annat följer av 2-5 §§.”

Enligt lagtextens lydelse, är det likställigheten mellan *aktier* som avses och inte likställigheten mellan *aktieägare*. Användandet av termen ”aktie”, har tolkats som att personliga förhållanden och egenskaper hos enskilda aktieägare är ovidkommande då likställighetsprövning görs enligt detta lagrum.⁴⁰

Likhetsprincipen gäller således aktierätten, det vill säga de rättigheter som en aktieägare har gentemot bolaget genom sitt aktieinnehav. Likhetsprincipen omfattar inte andra avtalsenliga rättigheter med bolaget såsom privata affärer med detta. Principen kan således sägas innebära ett förpliktigande för bolaget att behandla aktier lika och utsträcker sig inte till att omfatta personliga förhållanden mellan aktieägare eller till bolaget utomstående intressenter.⁴¹

Som minoritetsskyddsregel, hindrar alltså likhetsprincipen majoriteten från att missbruka sin makt i bolaget. Då bolagsstämman är det organ där en aktieägarmajoritets makt gör sig mest gällande, gäller likhetsprincipen givetvis där. Det finns inte heller möjlighet att genomföra så kallad ”organ shopping”⁴² eftersom likhetsprincipen gäller oberoende av vilket organ inom bolaget som handlar. Även bolagsstyrelse, verkställande direktör, särskilda firmatecknare, m.m. har att iakttaga likhetsprincipen vid beslutsfattande och vidtagande av åtgärder.⁴³

Förhållandet mellan likhetsprincipen och majoritetsprincipen går ut på att majoritetens vilja (enkel- eller kvalificerad majoritet beroende på beslutets art) bestämmer bolagets färdriktning, förutsatt att aktieägarna har behandlats lika. För att likhetsprincipen ska kunna åberopas mot ett beslut, förutsätts således att det har skett en olik behandling av aktieägarna. Endast det förhållandet att en minoritet inte får sin vilja igenom på bolagsstämman, står alltså inte i strid med likhetsprincipen.⁴⁴

Likhetsprincipen har dock dispositiva inslag och kan frångås på två ytterligare grunder än de som nämns i 4 kap. 1 § ABL, vilka är följande:

1. Enskild aktieägare medger undantag från rätten till likabehandling i ett enskilt fall.⁴⁵
2. Särskilda undantag medges i ABL. Dessa undantag står att finna i 7 kap. 42-45 §§ ABL. Genom undantagen möjliggörs till exempel att genom beslut om ändring av bolagsordningen, rubba aktiers inbördes

⁴⁰ Jfr Nerep och Samuelsson (2007) s. 215.

⁴¹ Nerep och Samuelsson (2007) s. 215; Åhman (1997) s. 793 f.

⁴² Vad som menas med organ shopping i det här sammanhanget, är att ett bolagsorgans förpliktelse att iakttaga en viss regel kringgås genom att beslutsfattandes läggs på ett annat organ inom bolaget, exempelvis genom att bolagsstämman delegerar visst beslutsfattande på styrelsen.

⁴³ Se lagtexten i 8 kap. 41 § ABL samt Nerep (2003) s. 271; Jfr även Dotevall (1989) s. 281.

⁴⁴ Jfr Nerep (2003) s. 272.

⁴⁵ Nerep (2003) s. 271.

rättsförhållande (7 kap. 43 § ABL). Genom ett sådant förfarande kan den rätt som hör till vissa aktier eller visst aktieslag försämrats utan att detta står i strid med likhetsprincipen. För att berörda aktieägares intressen ska tillvaratas, uppställs dock särskilt höga pluralitetskrav för att sådana beslut ska gå igenom.⁴⁶

Den sistnämnda punkten (2) ovan är av särskilt intresse för uppsatsämnet. Som följer nedan, utgör undantaget nämligen en viktig skiljelinje mellan likhetsprincipens- och generalklausulens respektive tillämpningsområden.

4.3 Ändring av bolagsordning

De i 7 kap. 42-45 §§ ABL stadgade pluralitetskraven vid beslut om ändring av bolagsordning har prioritet framför likhetsprincipen och detta trots att en sådan ändring kan medföra att aktier inom samma aktieslag behandlas olika.⁴⁷ Anledningen till att pluralitetskraven har företräde framför likhetsprincipen är att bolagets handlingsfrihet har ansetts stå över likhetsprincipen med hänsyn till bolagets bästa.⁴⁸

Som tidigare nämnts, uppställs höga pluralitetskrav vid beslut om bolagsordningsändringar. Detta gäller särskilt sådana ändringar vilka exempelvis rubbar rättsförhållandet mellan aktier eller som genom föreskrift enligt 3 kap. 3 § ABL, minskar aktieägares rätt till vinst (se 7 kap. 43 § ABL). För att sådana ändringar ska gå igenom, krävs att beslutet biträds av samtliga på bolagsstämman närvarande aktieägare och att dessa representerar 9/10 av antalet röstberättigade aktier i bolaget (se 7 kap. 44 § 2 p ABL).

Det normala pluralitetskravet, såsom angivet i 7 kap. 42 § ABL är dock att beslutet biträds av 2/3 av aktierna i bolaget samt 2/3 av de aktier som är företrädare på bolagsstämman. Genom att pluralitetskravet har satts lägre för sådana beslut, är också det av pluralitetsreglerna tillhandahållna minoritetsskyddet svagare i sådana frågor. Som en följd av att likhetsprincipen inte äger tillämpning, kan aktier inom ett aktieslag behandlas olika, förutsatt att pluralitetskraven är uppfyllda.

För en minoritet, vars totala röstinnehav motsvarar ett lägre antal röster än vad som krävs för att stoppa ett för minoriteten ofördelaktigt beslut, är således pluralitetskraven inte till någon hjälp. Det är dock naturligt att minoritetens vilja inte kan eller bör vara styrande för ett bolags förvaltning, varför majoritetsprincipen och företags handlingskraft har getts företräde framför strikt likabehandling av aktier.⁴⁹

⁴⁶ Andersson, et al. (2007) 7:91; Taxell (1961) s. 43 ff.

⁴⁷ Jfr SOU 1941:9 s. 302.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Jfr Ibid.

4.4 Övriga bolagsstämmobeslut

Anledningen till att likhetsprincipen ger vika för pluralitetskraven i 7 kap. ABL beror som ovan nämnts på att lagstiftaren har ansett bolagsförvaltningens handlingsfrihet väga tyngre än likabehandling av aktier.⁵⁰ Det är dock inte helt klart huruvida liknande överväganden har legat till grund för andra pluralitetsregler än de som gäller vid beslut⁵¹ om bolagsordningsändring.⁵²

Det framstår dock som osannolikt att likhetsprincipen skulle ge vika för andra än i 7 kap. ABL angivna pluralitetsregler vid beslut om ändring av bolagsordning. Detta med anledning av att förarbetsuttalandena explicit anger att nämnda pluralitetsregler går före likhetsprincipen med hänvisning till bolagets behov av handlingsfrihet.⁵³ Eftersom några liknande skrivelser inte finns gällande andra pluralitetsregler än de som omnämns i 7 kap. ABL, bör rättsläget uppfattas som att likhetsprincipen står oinskränkt i sådana fall.

4.5 Analys

Avseende förhållandet mellan aktieägare, uppställs lägre krav för tillämpning av likhetsprincipen än för generalklausulen. Likhetsprincipen kränks redan av att det sker en olik behandling av aktier, och därmed indirekt av aktieägare. För att ett beslut ska stå i strid med generalklausulen, krävs att vissa aktieägare har beretts otillbörlig fördel och att detta har skett till nackdel för andra aktieägare. För det fall att båda instituten anses tillämpbara på ett beslut som medfört olik behandling, bör således likhetsprincipen tillämpas i första hand eftersom den förfördelade parten därigenom inte behöver bevisa att den ifrågavarande fördelen är av otillbörlig art och inte heller att denne har lidit någon nackdel.

Som framgått, har dock likhetsprincipen sina begränsningar i tillämplighet.⁵⁴ Det är främst då dessa begränsningar gör sig gällande som generalklausulen fyller en funktion, annat än en preventiv sådan. Eftersom likhetsprincipen - som ställer lägre krav för tillämplighet - oftast bör vara att föredra framför generalklausulen, kan den senare sägas ha en till likhetsprincipen kompletterande funktion i detta avseende.

Generalklausulens kompletterande funktion gör sig för det första gällande vid så kallade genomsynssituationer. Med ”genomsynssituation” åsyftas situationen att det har fattats ett beslut som formellt drabbar alla aktier i bolaget likformigt men där vissa aktieägare tillgodoses på annat sätt. Detta

⁵⁰ Se kap. 4.3.

⁵¹ Exv. beslut om riktad nyemission, fusion eller nedsättning av aktiekapital.

⁵² Nerep (2003) s. 273 f.; Nerep och Samuelsson (2007) s. 218.

⁵³ SOU 1941:9 s. 302.

⁵⁴ Se kap. 4.2.

utgör den typsituation som generalklausulen var ämnad att reglera.⁵⁵ Generalklausulen ser i en sådan situation igenom beslutets formella korrekthet för att istället se till de reella följderna av beslutet. Generalklausulens tillämpningsomfång är ur detta hänseende vidare än likhetsprincipens.

Generalklausulens kompletterande funktion gör sig för det andra gällande vid beslut om bolagsordningsändringar.⁵⁶ Genom generalklausulen tillses nämligen att minoritetsägare inte står helt utan skydd vid beslut om ändring av bolagsordningen. Endast det förhållandet att likhetsprincipen ger vika för utökad handlingskraft för bolaget vid sådana beslut, medför alltså inte att minoritetsägare behöver tåla annat än normala nackdelar.⁵⁷

Har ändring av bolagsordningen biträtts av i lagen stipulerad pluralitet efterlevts så är bolagsordningsändringen formellt riktigt. Som tidigare nämnts, ser dock generalklausulen längre än till vad som är riktigt ur ett formellt perspektiv.⁵⁸ Innebär beslutet att majoriteten reellt sett (och alltså utan att aktiernas lika rätt kränkts) tillskansar sig otillbörliga fördelar till nackdel för bolaget eller övriga aktieägare, kan beslutet klandras (se typexemplet i kap. 3.1.1).⁵⁹ Generalklausulen hindrar således en olik behandling som går utöver vad som är att anse som en ”normal nackdel” för minoritetsägare.⁶⁰

Generalklausulen är för övrigt tillämplig på alla former av bolagsstämmobeslut, även sådana som underställs särskilda pluralitetskrav.⁶¹ Som ovan nämnts, bör dock tillämpning av likhetsprincipen vara att föredra när så är möjligt.

En annan aspekt av generalklausulen är att denna även omfattar förhållandet aktieägarna/bolaget och andra än aktieägare. Generalklausulen förhindrar således, till skillnad från likhetsprincipen, även att en otillbörlig fördel bereds någon till bolaget utomstående. Som framgår av analysen i kap. 5.6, har dock denna funktion av generalklausulen en mindre praktisk betydelse och bör främst gälla personer, fysiska eller juridiska, som står aktieägare nära.

⁵⁵ Se det under kap 3.1.1 återgivna exemplet, på s. 11.

⁵⁶ Se även kap. 5.4.2.7.

⁵⁷ Se kap. 3.2.1.3.

⁵⁸ Jfr SOU 1941:9 s. 303 och i kap. 3.1.1 angivet exempel.

⁵⁹ Se kap. 3.2.1.2. Angående skadestånd, se 29 kap. 3 § ABL.

⁶⁰ Jfr SOU 1971:15, s. 244 f. För en mer ingående redogörelse om generalklausulens tillämplighet vid beslut som kräver särskild pluralitet, se kap. 5.4.2.7.

⁶¹ SOU 1971:15, s. 244, se även kap. 3.2.1.2.

5 Generalklausulens rekvisit

5.1 Inledning

Syftet med generalklausulen är att förhindra en aktieägarmajoritet från att missbruka sin maktställning i ett bolag. Det av generalklausulen tillhandahållna minoritetsskyddet består av ett förbud för bolagsstämman att fatta beslut som är ägnade att bereda aktieägare eller annan otillbörlig fördel, till nackdel för bolaget eller andra aktieägare.

Samtliga av paragrafens rekvisit ska vara uppfyllda för att generalklausulen ska vara tillämplig. För att öka förståelsen för vad dessa rekvisit innebär och således när tillämpning av generalklausulen kommer ifråga, utreds rekvisitens innebörd i det följande.

5.2 Beslut

Det finns tre olika varianter av beslut som omfattas av generalklausulen. Variationen beror på vem det är som missgynnas- och vem som bereds en otillbörlig fördel med anledning av beslutet. Variationen ser ut enligt följande, där en otillbörlig fördel bereds:

1. Någon till bolaget utomstående ("annan"), till nackdel för bolaget
2. En aktieägare, till nackdel för bolaget
3. En aktieägare, till nackdel för annan aktieägare samtidigt som beslutet är neutralt ur bolagets synvinkel⁶²

Att komma ihåg är dock att med "bolaget" menas också samtliga aktieägare. I det här sammanhanget är nämligen bolagets intresse detsamma som aktieägarkollektivets intresse (härom föreligger dock skilda åsikter, se vidare under kap. 5.4.2.2.)

Avseende de två första beslutstyperna, är det bolaget som riskerar att missgynnas genom beslutet. Att observera är att dessa typer av beslut också kan angripas redan av den anledningen att de kan stå i strid med antingen bolagets verksamhetsföremål eller verksamhetssyfte, vilket vanligtvis är att generera vinst. Den andra beslutstypen behandlar så kallade kringgående- eller "genomsynssituationer". Som framgår av de ovan presenterade motiven för generalklausulens införande, kan ett beslut som formellt drabbar aktieägarna likformigt, reellt sett innebära att en eller en särskild grupp av aktieägare tillgodoses på annat vis och skadan således endast träffar aktieägare utanför denna grupp (se exemplet under kap. 3.1.1). Att

⁶² Nerep och Samuelsson (2007) s. 492.

beslutstypen nummer två omfattas av bestämmelsen, motverkar således ett sådant förfarande.

Den tredje beslutstypen berör förhållandet mellan ägarna i bolaget och är även den ämnad att förhindra kringgåendesituationer. För att ett beslut ska höra till denna kategori, krävs dock att beslutet är neutralt för bolaget. Beslutet ska således varken gynna eller missgynna bolaget.⁶³ Ett exempel på hur en aktieägare kan ges en otillbörlig fördel framför andra aktieägare på detta vis, utan att bolaget tar skada, står att finna i NJA 2000 s. 404 (se nedan under kap. 6.2).

5.3 Fördels- respektive nackdelsrekvisitet

5.3.1 Innebörd

För generalklausulens tillämpning föreligger ett krav på att någon har beretts en fördel till nackdel för någon annan.⁶⁴

Ordet ”fördel” är ett brett begrepp och kan ta många former, detsamma gäller ordet ”nackdel”.⁶⁵ Att en part bereds en fördel framför en annan kan bestå av allt ifrån riktade nyemissioner till erhållandet av biljetter till nöjesaktiviteter.⁶⁶

Vad som utgör en ”fördel” respektive en ”nackdel”, ur generalklausulens perspektiv, har inte definierats i förarbetena och inte heller av praxis. Det som avses bör vara - sett till aktiebolaget som en kapitalassociation - inflytande över bolaget samt förmögenhetsökningar kontra förmögenhetsminskningar.⁶⁷

Situationen kan också uppstå att ett beslut medför såväl fördelar som nackdelar för en eller vissa aktieägare. Ett scenario kan vara att beslutet medför ekonomiska fördelar, på bekostnad av inflytande i bolaget. Ett av Pehrson angivet typexempel är att en nyemission företas. Nyemissionen resulterar i ett för bolaget - och därmed samtliga aktieägares - normalt fördelaktigt kapitaltillskott. Nackdelen ligger i att gamla aktieägares inflytande över bolaget minskar i och med utgivandet av nya aktier. Då både fördelar och nackdelar följer av beslutet bör, enligt Pehrson, generalklausulen bara vara tillämplig för det fall att nackdelarna överväger de genom beslutet uppnådda fördelarna.⁶⁸

⁶³ Nerep och Samuelsson (2007) s. 492.

⁶⁴ Jfr ordalydelsen i 7 kap. 47 § ABL.

⁶⁵ Jfr Nordstedts svenska ordbok s. 338 och 788.

⁶⁶ Jfr Bergström och Samuelsson (2012), s. 171; Johansson och Nial (1998) s. 147.

⁶⁷ Jfr exv. Pehrson (1987) s. 498; Bergström och Samuelsson (2012) s. 169.

⁶⁸ Pehrson (1987) s. 498.

5.3.2 Analys

Eftersom rekvisiten ”fördel” respektive ”nackdel” inte har definierats närmare i varken förarbeten eller praxis, finns utrymme för olika tolkningar avseende vilka typer av fördelar eller nackdelar som ryms inom dessa benämningar.

I avsaknad av stöd från praxis eller förarbeten, finns inte några uttalade begränsningar gällande vad som kan inbegripas i orden ”fördel” respektive ”nackdel”. Såsom har nämnts i doktrinen, bör dock hänsyn tas till att aktiebolaget är en kapitalassociation, där de två viktigaste aspekterna av ägande bör kunna fastslås vara inflytande och ekonomisk vinning. Det är också främst dessa två faktorer som påverkar en intressents investeringar i ägarandelar i ett bolag. Även andra faktorer, såsom miljömässiga skäl, ideologisk identifiering med ett bolag samt andra mer personliga uppfattningar och överväganden kan påverka en intressents val att köpa eller inte köpa aktier i ett bolag. Såsom angivits nedan, kap. 5.4.2.4, omfattas dock inte sådana hänsynstaganden av generalklausulens tillämpningsomfång.

Eftersom det inte finns någon indikation av vilken grad av fördel respektive nackdel som åsyftas i stadgandet, är min tolkning att någon sådan ”måttstock” inte finns. Den grad av fördel respektive nackdel och krävs för att ett beslut ska träffas av generalklausulen, bör istället bestämmas inom ramen för den i klausulen stipulerade otillbörlighetsbedömningen.⁶⁹

Min slutsats är således att samtliga fördelar och nackdelar som har koppling till aktieägandet genom antingen förmögenhetsförändringar eller förändringar i inflytande, omfattas av de ifrågavarande rekvisiten. Likt Pehrson anser jag dock att då situationen uppstår, att vissa aktieägare har tillförts både fördelar och nackdelar, bör klassificeringen av beslutet (som beredande av fördel eller nackdel) bero på vad som väger tyngts: fördelarna eller nackdelarna.

5.4 Otillbörlighetsrekvisitet

5.4.1 Inledning

Kravet på otillbörlighet är det mest centrala momentet i generalklausulen.⁷⁰ Ett besluts otillbörlighet är relaterad till den fördel som aktieägare eller annan åtnjuter och denna fördel ska vara otillbörlig.⁷¹ Har ett beslut resulterat i en fördel för aktieägare eller annan, till nackdel för en annan aktieägare eller bolaget så krävs således att fördelen är att anse som

⁶⁹ Se vidare i kap. 5.4 nedan.

⁷⁰ Nerep (2003) s. 294.

⁷¹ Nerep (2003) s. 295.

otillbörlig. I annat fall är fördelen att betrakta som tillbörlig med följderna att generalklausulen inte äger tillämpning.

Trots otillbörlighetsrekvisitets viktiga roll vid avgörande av generalklausulens tillämpning är detta krav svårdefinierbart och vad som menas med att en fördel är ”otillbörlig” har varit föremål för omfattande diskussion i litteraturen. Av förarbetena följer vissa riktmärken men i övrigt förefaller syftet ha varit att låta rättstillämpningen fylla rekvisitetet med mening, vilket ofta är fallet med denna typ av skrivelser.

Vid generalklausulens tillkomst användes, som tidigare nämnts, ett uppenbarlighetsrekvisit. Otillbörlighetsrekvisitetet tillkom först i och med framtagandet av 1975 års aktiebolagslag. I lagförslaget presenterades otillbörlighetsrekvisitetet vid sidan av det så kallade uppenbarhetsrekvisitetet (se ovan, kap. 3.2.1.3).

Vid departementsbehandlingen av 1971 års lagförslag fastslogs dock att en ”... lämplig avvägning av de motstående intressena” kunde uppnås genom att uppenbarhetsrekvisitetet byttes ut till ett otillbörlighetsrekvisit.⁷² Skiftet till otillbörlighetsrekvisitetet var avsett att resultera i en vidgad tillämpning av generalklausulens tillämpningsområde, vilket också har uppnåtts.⁷³

Förarbetena är knapphändiga i sin beskrivning av vad som utgör eller snarare vad som inte utgör en otillbörlig fördel i ett konkret fall. Viss ledning för tolkningen av otillbörlighetsrekvisitetet kan utläsas ur propositionen till 1975 års aktiebolagslag:

1. En avvikelse från likhetsprincipen som har stöd i lag eller bolagsordning kan aldrig utgöra en otillbörlig avvikelse.
2. Endast det förhållandet att ett beslut avviker från likhetsprincipen innebär inte att beslutet är otillbörligt.
3. Ett beslut som är i bolagets intresse och som framstår som företagsekonomiskt riktigt eller försvarligt kan inte betecknas som otillbörligt, även om beslutet innebär en avvikelse från likhetsprincipen.
4. Tillämpningen av generalklausulen som sådan, var ämnad att vidgas genom rekvisitskiftet.⁷⁴

Punkterna 1 och 2 ovan framstår - mot bakgrund av generalklausulens syfte att förhindra kringgående av likhetsprincipen - som självklara. Avseende punkt 1, kan med hänvisning till syftet med klausulens införande, sägas att då det finns stöd för att avvika från likhetsprincipen, rör det sig inte om ett kringgående och generalklausulen saknar tillämplighet. Den fördel som aktieägare eller annan vinner genom beslutet är därför att betrakta som en tillbörlig fördel. Av punkt 2 följer att det genom otillbörlighetsrekvisitetet ställs högre krav för generalklausulens tillämpning än vad som krävs för att

⁷² Se Prop. 1973:93 s. 84, jämfört med SOU 1971:15 s. 244; se även Nerep (2003) s. 295.

⁷³ Nerep (2003) s. 295, se även kap. 3.2.2.1.

⁷⁴ Prop. 1973:93 s. 137.

likhetsprincipen ska kunna tillämpas. Enligt bland annat Nerep, ger likhetsprincipen inget utrymme för olik behandling av aktier såvida inte sådan behandling har stöd i ABL eller bolagsordning. Konsekvensen är att likhetsprincipen omfattar såväl ”tillbörliga” som otillbörliga fördelar medan generalklausulen endast omfattar otillbörliga fördelar.⁷⁵

För att generalklausulen ska äga tillämpning krävs således att 1) ett beslut medför en otillbörlig fördel för aktieägare eller annan samt 2) att likhetsprincipen inte är tillämplig på grund av bestämmelse i ABL eller bolagsordning eller att beslutet rör ett avtal eller annan rättshandling, vilket formellt drabbar alla aktieägare lika men som i realiteten innebär att en otillbörlig fördel bereds vissa aktieägare eller annan, till nackdel för annan aktieägare eller bolaget.⁷⁶

5.4.2 Vad gör ett beslut otillbörligt?

5.4.2.1 Allmänt

Som framgår ovan, utgör rekvisitet ”otillbörlig” ett centralt moment i tolkningen av generalklausulen i och med att beslut delas in i två möjliga kategorier, ”tillbörliga” respektive ”otillbörliga”.

Vid tolkning av rekvisitets innebörd, uppstår frågan vad som skiljer ett tillbörligt från ett otillbörligt beslut. Härvid har lagtolkaren att ta ställning till vilka parametrar som ligger till grund för otillbörlighetsbedömningen samt hur dessa parametrar vägs mot varandra.

Följande avsnitt behandlar de aspekter av otillbörlighetsrekvisitet som har varit föremål för diskussion. I avhandlingen berörs vad som anses relevant i en otillbörlighetsbedömning samt varför dessa aspekter anses relevanta och andra inte.

Det bör dock observeras att en otillbörlighetsbedömning enligt generalklausulen kan skilja sig åt från fall till fall. Anledningen till detta är generalklausulens generella karaktär. Av detta skäl, begränsas omfattningen av de här berörda aspekterna till ett antal större och mer övergripande frågor vilka har varit föremål för diskussion i förarbeten och doktrin.

Vid tillämpning av otillbörlighetsrekvisitet har lagtolkaren att ta ställning till vilka parametrar som ska tas i beaktande. Fastställandet av dessa bör enligt min mening bestämmas mot bakgrund av minoritetsskyddsproblematiken och aktiebolagets karaktär av kapitalassociation med syfte att uppnå och att sträva efter största möjliga vinst för bolaget och därmed samtliga aktieägare.

⁷⁵ Nerep (2003) s. 295.

⁷⁶ Ibid.

5.4.2.2 Företagsekonomiska överväganden som utgångspunkt

Som följer av 1973 års proposition, kan ett beslut som görs i bolagets intresse och som är företagsekonomiskt riktig eller försvarlig, inte vara otillbörlig även om beslutet innebär ett åsidosättande av likhetsprincipen.⁷⁷

Någon förklaring av vad skrivningen ”företagsekonomiskt riktig eller försvarlig” betyder, ges varken i förarbeten eller praxis. En tolkning som har framförts i doktrinen är att det handlar om ”... att fastställa ett besluts inverkan på aktievärdet, som detta framträder vid tillämpning av förekommande värderingsmodeller eller – för ett bolag med marknadsnoterade aktier - den värdering som kommer till uttryck i aktiekursen”.⁷⁸

Detta inslag av företagsekonomiskt hänsynstagande utgör enligt Pehrson en ”naturlig utgångspunkt” vid tolkning av generalklausulen.⁷⁹ Denna ståndpunkt har också erhållit stöd från andra håll i doktrinen.⁸⁰ Av de tre rättsfall från de högre instanserna, vilka har behandlat generalklausulen från ett rent aktiebolagsrättsligt perspektiv, har företagsekonomiska överväganden explicit behandlats i endast ett fall, AD 1994 nr. 132. Eftersom det ifrågasvarande fallet i grunden är ett arbetsrättsligt fall och därför avgjort av arbetsdomstolen, är dess vikt begränsad i detta sammanhang. I korthet kan dock nämnas att rätten uttalade att då de tvistiga rättshandlingarna (bestående av vissa garantier till en VD i ett dotterbolag, utmynnande i att denne erhöll dubbel lön efter att dotterbolaget försattes i konkurs) fick ”... bedömas som från bolagets synpunkt företagsekonomiskt riktiga eller i vart fall försvarliga åtgärder i den situation som rådde då de tillkom”.⁸¹

1973 års motivuttalande och den av Pehrson framförda ståndpunkten har dock kritiserats av framförallt Rodhe.⁸² Det bör nämnas att det råder viss oklarhet kring huruvida denna kritik är inskränkt till att endast avse likhetsprincipen eller om den också inbegriper generalklausulen. Rodhes kritik har dock ofta uppfattats som att omfatta även tolkningen av generalklausulen.⁸³ I den mån kritiken avser även generalklausulen, hävdar Rodhe förarbetsuttalandet inte kan användas som tolkningsdatum vid otillbörlighetsbedömningen.⁸⁴ Det skäl som anges för denna ståndpunkt är för det första att uttrycket ”företagsekonomiskt riktig och försvarlig” saknar mening eftersom företagsekonomi inte kan ge några normer. Vidare hävdar Rodhe att den andra delen i förarbetsuttalandet, uttrycket ”i bolagets

⁷⁷ Prop. 1973:93 s. 137.

⁷⁸ Nerep och Samuelsson (2007) s. 497 f.

⁷⁹ Pehrson (1987) s. 491 ff.

⁸⁰ Se bl.a. Nerep (2003) s. 295 f.; Nerep, och Samuelsson (2007) s. 495; Dotevall (1989) s. 287; Kedner och Roos (1991) 8:13.01.

⁸¹ AD 1994 nr. 132 s. 20 f.

⁸² Se Rodhe (1995) s. 267; Nerep och Samuelsson (2007) s. 495 ff.; SOU 1995:44 s. 183.

⁸³ Nerep och Samuelsson (2007) s. 495; Nerep (2003) s. 296; SOU 1995:44 s. 183.

⁸⁴ Rodhe (1995) s. 250 f.

intresse”, inte kan användas när det gäller att lösa en konflikt aktieägare emellan eftersom ”bolagets intresse” är synonymt med aktieägarnas gemensamma intresse. Resultatet av att godta en sådan användning skulle enligt Rodhe vara att ”nästan helt skjuta likhetsprincipen åt sidan”. Som exempel anges situationen att en majoritetsägare driver igenom ett beslut om riktad emission till sig själv, vilket ökar majoritetsägarens inflytande och ägarandel i bolaget. Ett argument för åtgärdens överensstämmelse med generalklausulen kan i en sådan situation vara att bolagets utvecklingsmöjligheter främjats på ett företagsekonomiskt försvarbart sätt.⁸⁵

Den av Rodhe framförda kritiken har bemötts av bland annat Bergström, Nerep och Samuelsson som med hänvisning till 1973 års proposition anför att ”... när vinskriteriet ställs mot likhetsprincipen förordas ingen avvägning eller harmonisering av de båda principerna, utan det sägs uttryckligen att kravet på likhet ska ge vika.”⁸⁶ Det har framförts att om det i otilbörlighetsbedömningen skulle tas hänsyn till andra faktorer än vinstsyftet, ges generalklausulen ett annat ändamål än att säkerställa den ekonomiska rättvisan mellan aktieägare samt att effekterna av detta skulle bli alltför långtgående. Bergström och Samuelsson har pekat på det orealistiska resultatet att de ändamål som specifikt ligger bakom generalklausulen, skulle komma att överföras på aktiebolagsrätten helhet med följden att alla bolagsbeslut (förutsatt att rekvisiten är uppfyllda) skulle kunna angripas med generalklausulen.⁸⁷ Bergström och Samuelsson har vidare uttalat att en beslutsregel som tar fasta på principen om vinstmaximering också föredras av alla aktieägare. Vidare, har det anförts att ett utvidgande av otilbörlighetsrekvisitet till att omfatta andra värden än vad som kan förknippas med aktieägarnas vinstmaximering, kan resultera i en minskad villighet att placera riskkapital i aktiebolag.⁸⁸

Nerep och Samuelsson framför i övrigt att den av Rodhe framförda kritiken saknar en klar avgränsning mellan likhetsprincipen och generalklausulen samt terminologiska förutsättningar som krävs, för att det ska kunna avgöras huruvida kritiken avser både likhetsprincipen och generalklausulen eller endast likhetsprincipen.⁸⁹ I den mån kritiken avser även generalklausulen, har den beskrivits som obefogad av två anledningar. Till att börja med, understryks att det var vid 1973 års departementsbehandling som otilbörlighetsrekvisitet tillkom och gavs åtminstone visst innehåll av utvecklad karaktär. Mot bakgrund av detta, har det beskrivits som svårförståeligt, varför företagsekonomi inte skulle kunna ge några normer och varför uttrycket ”företagsekonomiskt riktig och försvarlig” skulle sakna mening. Även om företagsekonomi varken som vetenskap eller praktik inte utgör en rättskälla och därför inte kan ge upphov till bindande rättsliga normer så förekommer andra öppna rekvisit inom såväl aktiebolagsrätten

⁸⁵ Rodhe (1995) s. 266 f.

⁸⁶ Nerep (2003) s. 296; se även Nerep och Samuelsson (2007) s. 497 och Prop. 1973:93 s. 137.

⁸⁷ Nerep och Samuelsson (2007) s. 497.

⁸⁸ Bergström och Samuelsson (2012) s. 498.

⁸⁹ Nerep (2003) s. 296; Nerep och Samuelsson (2007) s. 495.

som andra juridiska områden (exempelvis ”marknadsmässig”, ”vederlagsfri utbetalning”, ”affärsmässigt betingad”, med mera). Det framstår därför som oklart, varför ”företagsekonomiskt riktigt eller försvarlig” skulle vara mindre lämpat att använda än de nyss nämnda begreppen, särskilt då det ifrågasättande uttrycket härstammar från ett lagmotiv.⁹⁰

Nerep och Samuelsson har också riktat kritik mot Rodhes påstående att det faktum att begreppet ”bolagets intresse” är synonymt med aktieägarnas intresse, gör begreppet oanvändbart vid lösandet av en konflikt aktieägarna emellan. Nerep och Samuelsson instämmer i att ”bolagets intresse” och ”aktieägarnas intresse” visserligen är synonyma begrepp men pekar också på att bolagsintresset inte nödvändigtvis behöver överensstämma med varje aktieägars individuella intresse och att bolagsintresset endast utgör en begränsad del av varje andelsägars samlade preferenser.⁹¹

Även Nial har ibland uppfattats som att han har riktat kritik mot 1973 års förarbetsuttalande. Den av Nial framställda kritiken riktade sig dock enbart mot strävanden att företagsekonomiska hänsyn skulle kunna medföra undantag från likhetsprincipen såsom den framgår av 4 kap. 1 § ABL.⁹²

Rodhes och Nials kritik uppmärksammades av 1995 års Aktiebolagskommitté, vilken uttalade:

”En omdiskuterad fråga i sammanhanget är vad som skall läggas i ordet ”otillbörligt”. I förarbetena till 1975 års ABL uttalas att en åtgärd som är i bolagets intresse och som framstår som företagsekonomiskt riktigt eller försvarlig inte kan betecknas som otillbörlig, även om åtgärden innebär en avvikelse från likställighetsprincipen (prop. 1973:93 s. 84 och 137; jfr Pehrson s. 500 f.). Uttalandet har blivit hårt kritiserat i doktrinen (se Rodhe s. 247 och Nial s. 141 f.). Det har bl.a. anförts att företagsekonomi inte tillhandahåller några normer för vad som är riktigt eller försvarligt. Vidare är bolagets intresse detsamma som aktieägarnas gemensamma intresse. Att lösa en konflikt aktieägarna emellan med hänvisning till bolagets intresse går därför inte. Kommittén vill ge kritikerna rätt på denna punkt.”

Kommittén verkar förespråka att 1973 års motivuttalande ska bortses ifrån vid tolkning av generalklausulens otillbörlighetsrekvisit. Mot lagkommitténs uttalande har dock argumenterats dels att Nials kritik inte avsåg generalklausulen utan likhetsprincipen, dels att det är osäkert i vilken mån samma sak kan sägas om den av Rodhe framförda kritiken som dessutom framstår som obefogad.⁹³

Med status av att utgöra ett förarbete kan hävdas att kommitténs uttalande likaväl kan läggas till grund för tolkningen att i otillbörlighetsbedömningen ej ska tas hänsyn till om ett beslut framstått som företagsekonomiskt riktigt

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Nerep och Samuelsson (2007) s. 496.

⁹² Johansson och Nial (1991) s. 142 ff.

⁹³ Nerep (2003) s. 296 f.

eller försvarligt. Att kommittéuttalandet utgör just ett förarbete och det faktum att kommittéuttalandet har givits senare i tiden än 1973 års lagmotiv talar för att uttalandet kan läggas till grund för en sådan tolkning. Åt motsatt riktning talar dock att uttalandet om att företagsekonomiska överväganden ska utgöra en del i otillbörlighetsbedömningen, gavs i en proposition medan lagkommitténs uttalande endast har getts i en statlig offentlig utredning. Ett annat argument som försvagar lagkommitténs uttalande är att lagkommittén inte gav några indikationer på vad som istället för företagsekonomiska överväganden skulle kunna tjäna som utgångspunkt vid otillbörlighetsbedömningen.⁹⁴

5.4.2.2.1 Analys

Redan vid instiftandet av generalklausulen, underströks att minoritetsskyddet inte fick bli för extensivt alltså inte hämma förvaltningen av bolaget. Denna tankegång avspeglas i motivuttalandet från 1973. Departementschefen uttalade att otillbörlighetsrekvisitet medförde en lämplig avvägning av de motstående intressen som finns i ett aktiebolag, alltså mellan majoritetsägare och minoritetsägare. Att företagsekonomiska överväganden tjänar som utgångspunkt vid en otillbörlighetsbedömning förefaller stå i överensstämmelse med denna avvägning. Är det av någon anledning i bolagets intresse att ingå ett avtal om exempelvis försäljning av maskiner till ett pris understigande marknadsvärdet så vållar detta vanligtvis inte några bolagsinterna problem, så länge framtida vinster kan väntas komma ur detta avtalsförhållande. Detsamma bör gälla om en sådan underprisförsäljning sker till en majoritetsägare eller annan till denne närstående. Det viktiga är att affären sker i bolagets intresse och att bolaget har förutsättningar att tjäna på affären i längden.

En av anledningarna till avskaffandet av uppenbarhetsrekvisitet och införandet av otillbörlighetsrekvisitet var för övrigt att underlätta för bolagsledningen och andra beslutsfattare att avgöra huruvida ett beslut strider mot generalklausulen eller inte.⁹⁵ Det kan härvid förvisso hävdas att det är lättare att avgöra huruvida ett bolagsbeslut medför en otillbörlighet genom att avskriva företagsekonomiska överväganden från bedömningen då det ofta kan vara svårt att i efterhand avgöra om ett beslut är (eller om det vid tidpunkten för beslutfattandet var) företagsekonomiskt riktigt eller försvarligt. Mot detta kan dock anföras att om företagsekonomiska hänsyn bortses ifrån vid en otillbörlighetsbedömning, hämmas bolagsförvaltningen till en viss del eftersom de vinster som kan följa av ett beslut som till en början gynnar majoriteten på bolagets bekostnad men som i det långa loppet leder till en bolagsvinst måste avstås ifrån.

I brist på andra parametrar att ta hänsyn till, låses enligt detta resonemang otillbörlighetsbedömningen till att mäta fördelar och nackdelar såsom de såg ut vid tiden för beslutfattandet medan eventuella företagsekonomiska

⁹⁴ Nerep (2003) s. 297 f.; Nerep och Samuelsson (2007); jfr SOU 1995:44 s. 183 f.

⁹⁵ Jfr prop. 1973:93, s. 84.

fördelar som hade kunnat följa av beslutet, inte tas med i bedömningen. Att en otillbörlighetsbedömning skulle genomföras på ett sådant sätt och att därigenom ge generalklausulen en i alla lägen strikt tillämpning, förefaller inte ha varit varken tanken med generalklausulens införande eller fördelaktigt för svenskt näringsliv.

Av ovan angivna skäl, kombinerat med att företagsekonomiska överväganden styr nästan samtliga beslut i ett bolag, instämmer jag med Pehrson om att 1973 års motivuttalande ska vara utgångspunkten vid en otillbörlighetsbedömning. Avseende Rodhes kritik, anser jag likt Nerep och Samuelsson att denna är obefogad då jag inte kan se några skäl till varför skrivningen ”företagsekonomiskt riktig eller försvarbar” skulle vara opassande för att avgöra ett besluts otillbörlighet. Att låna termer från det företagsekonomiska området är inget nytt inom aktiebolagsrätten och då uttrycket har sin grund i ett förarbetsuttalande, finns det enligt rättskälleläran en grund för att använda sig av det ifrågavarande uttrycket.

Inte heller bör lagkommitténs uttalande i SOU 1995:44 anses medföra någon förändring i detta avseende, trots att även detta uttalande har sin plats i rättskälleläran. Vad som följer av motiven till otillbörlighetsrekvisitets införande bör tillmätas en högre dignitet än ett uttalande i en statlig offentlig utredning, även om den statliga offentliga utredningen är av ett senare datum. Detta särskilt då det är osäkert om de skäl som låg till grund för lagkommitténs uttalande verkligen avsåg tolkningen av generalklausulen samt att kritiken, i den mån denna behandlade generalklausulens tolkning, framstår som obefogad.

5.4.2.3 Företagsekonomiska överväganden – utslagsgivande?

Som följer av motiven, kan beslut som har stöd i lag eller bolagsordning aldrig klassificeras som otillbörliga. Inte heller kan beslut som är i bolagets intresse och som framstår som företagsekonomiskt riktiga eller försvarliga vara att anse som otillbörliga i generalklausulens mening.⁹⁶ Bland annat Pehrson har tolkat detta som att det *bara* är beslut som inte är företagsekonomiskt riktiga eller försvarliga som kan stå i strid med generalklausulen.⁹⁷ Mot detta har anförts att även om företagsekonomiska överväganden bör vara utgångspunkten vid en otillbörlighetsbedömning, så är Pehrsons uttalande alltför kategoriskt och att beslut kan förutses, vilka ”... i och för sig är företagsekonomiskt riktiga och försvarliga men som i allt för hög grad gynnar vissa aktieägare på bekostnad av andra och därför är otillbörliga”.⁹⁸ Om det senare synsättet skulle hårdnas, skulle detta innebära att tillämpningen av generalklausulen skulle kunna frikopplas från vinstsyftet i 3 kap. 3 § ABL.⁹⁹

⁹⁶ Prop. 1973:93 s. 137.

⁹⁷ Pehrson (1987) s. 493, se även Bergström och Samuelsson (2012) s. 174.

⁹⁸ Nerep (2003) s. 298.

⁹⁹ Jfr Bergström och Samuelsson (2012) s. 169.

5.4.2.3.1 Analys

Eftersom 1973 års proposition är den rättskälla som har högst dignitet i den här frågan, ligger det närmast till hand att förstå gällande rätt som att om ett beslut är åtminstone försvarligt, är beslutet att anse som tillbörligt. Detta anges klart och tydligt i motivuttalandet. Även domskälen i AD 1994 nr. 132 ger stöd för en sådan tolkning.

Från ett principiellt perspektiv bör ändå tilläggas att det ligger något i den kritik som har framförts. Beroende på vad som inbegrips i ordet ”försvarligt” kan nämligen situationer förekomma då ett beslut i och för sig är försvarligt ur företagsekonomiskt hänseende men som resulterar i nackdel för en aktieägare medan en annan gynnas. Frågan utmynnar, enligt min mening, i vad som menas med att ett beslut är åtminstone företagsekonomiskt försvarligt och hur kopplingen ser ut mellan detta kriterium och det övergripande vinstsyftet.

Föreligger en nära koppling till vinstsyftet bör ordet ”försvarligt” innebära att ett beslut ska ha varit ägnat att främja detta syfte samt att det objektivt sett förelegat skäl för att uppfatta en sådan effekt som sannolik. Detta ställningstagande grundas på att generalklausulen som sådan och därmed otillbörlighetsbedömningen ska tolkas objektivt och med hänsyn till de omständigheter som förelåg vid beslutstagandet. En sådan tolkning medför i och för sig beaktansvärda tillämpningssvårigheter för domstolarna men också att de i förarbetena utpekade målen med generalklausulen uppnås. Skulle det krävas att varje transaktion objektivt sett medför en värdeökning av företaget, kan det finnas risk för att bolaget hämmas i sin utveckling. Inte heller vore ett sådant krav realistiskt. Ställs endast krav på att det ska föreligga skäl för att anse en sådan värdeökning som sannolik, ges beslutsfattaren ett något vidare svängrum.

Skulle skrivningen ”försvarligt” innebära en sådan nära koppling till vinstsyftet, utmynnar diskussionen i frågan, om minoritetsskyddet skulle kunna ha prioritet framför vinstsyftet. Eftersom aktiebolagets övergripande syfte vanligtvis är att bereda aktieägarna vinst, skulle jag i så fall instämma med Pehrson i att ett beslut som når upp till detta kriterium, inte kan anses vara otillbörligt. Genom att på motsatt sätt, sätta minoritetsskyddet framför vinstsyftet, öppnas annars upp för att bolaget riskerar att hämmas i sin utveckling, vilket enligt 1944 års lagkommitté skulle undvikas.

Ges skrivningen en mer indirekt koppling till vinstsyftet innebärandes att det mer handlar om att ett beslut inte ska vara ägnat att bereda bolaget en förlust, ges generalklausulen ett minskat tillämpningsområde. Detta med anledning av att beslut, vilka egentligen inte främjar vinstsyftet utan till och med har som syfte att ge en aktieägare en fördel till nackdel för någon annan, därigenom är att anse som tillbörliga. Ett exempel kan vara en nyemission, varigenom bolaget får en starkare likviditet och får lättare att uppbära lån medan en aktieägare får ökat inflytande i det emitterande

bolaget. Nyemissionen torde vara positiv ur bolagets synvinkel, hur ekonomin i bolaget än ser ut. Ser bolagets likviditet god ut redan innan, medan det är känt för majoritetsägaren att en minoritetsägare inte har de medel som krävs för att delta i nyemissionen, står det klart att majoritetsägarens inflytande i bolaget ökar genom ”utspädningen” och att detta sker på bekostnad av minoritetsägaren. Företagsekonomiska överväganden utgör här ett hinder för minoritetsägaren från att klandra beslutet.

Vilken av dessa definitioner som inbegrips i ordet ”försvarligt” kommer förmodligen att bestämmas av rättstillämpningen och då kommer även generalklausulens tillämpningsomfång att preciseras. Det står dock klart att det endast är beslut, vilka inte framstår som företagsekonomiskt försvarliga som kan medföra otillbörliga fördelar.

5.4.2.4 Andra än aktiebolagsrättsligt relevanta överväganden

I anslutning till vad som har behandlats ovan bör också frågan adresseras, i vilken mån affärsetiska eller moraliska värderingar kan inverka på en otillbörlighetsbedömning. Denna frågeställning torde ha sin grund i en skrivelse i 1973 års proposition, där det anges att generalklausulens tillämpningsområde inte avsågs vara lika omfattande som generalklausulen mot otillbörlig marknadsföring i dåvarande 2 § Marknadsföringslagen. Av förarbetena till den senare nämnda klausulen följer att bedömningen av vad som var att anse som otillbörlig marknadsföring skulle avgöras med etiska hänsynstaganden som grund. Eftersom otillbörlighetsbedömningen tar sikte på huruvida den genom ett beslut uppnådda fördelen utgör en otillbörlighet, och beslutet i sig alltså inte är föremål för någon otillbörlighetsbedömning, har inkluderingen av etiska och moraliska överväganden avskrivits från otillbörlighetsbedömningen och inte berörts vidare i den juridiska litteraturen.¹⁰⁰ Även de av Bergström och Samuelsson framförda argumenten (se ovan, kap. 5.4.2.2.) ger stöd för att en sådan inkludering ter sig orealistisk.

Likaså faller en aktieägares individuella preferenser och uppfattningar om ett besluts verkningar, utanför otillbörlighetsbedömningen om inte dessa är att anse som aktiebolagsrättsligt relevanta. Eftersom generalklausulen är inriktad på de ekonomiska effekterna (förändringar i parternas inflytande och förmögenhet) av ett visst beslut, faller sådant som går utanför dessa ramar också utanför generalklausulens tillämpningsområde.¹⁰¹

5.4.2.5 Objektiv eller subjektiv bedömning?

I förarbetena har inte behandlats huruvida bedömningen av ett besluts företagsekonomiska riktighet eller försvarlighet ska utgå ifrån

¹⁰⁰ Pehrson (1987) s. 495 f.; se även kap. 3.2.2.1.

¹⁰¹ Se Bergström och Samuelsson (2012) s. 169 och s. 171.

beslutsfattarens åsikt i frågan såsom den såg ut vid tidpunkten för beslutet (subjektiv bedömning) eller om beslutet också ska uppnå åtminstone kravet på försvarbarhet vid en objektiv bedömning. Frågan knyter också an till frågan om generalklausulens otillbörlighetsbedömning innefattar ett krav på uppsåt att uppnå en otillbörlig fördel.

I AD 1994 nr. 132, hade rätten att bedöma ett besluts företagsekonomiska försvarbarhet och såg då till omständigheterna såsom de såg ut vid tidpunkten för beslutsfattandet.¹⁰² Även doktrinen ger stöd för att ett besluts otillbörlighet ska bedömas objektivt och att något krav på uppsåt ej föreligger (se nedan, kap. 5.5).

Det har dock också framförts att även om otillbörlighetsbedömningen ska ske objektivt, bör domstolarna vara liberala i sin bedömning och bara underkänna beslut som entydigt framstår som omotiverade. De skäl som anges för att bedömningen av ett besluts otillbörlighet inte ska vara strikt objektiv, är främst av processekonomisk- och praktisk art. Det har bland annat hävdats att domstolarna skulle försättas i en omöjlig situation när dessa har att bedöma mer komplicerade transaktioner och att det kan bli parterna övermäktigt att tillhandahålla domstolarna allt det material som kan tänkas vara av betydelse vid otillbörlighetsbedömningen.¹⁰³

5.4.2.5.1 Analys

Det framstår mer lämpligt att utgå ifrån en objektiv bedömning, då ett besluts affärsmässighet bör vara enklare att utreda från ett ”fågelperspektiv” än att utreda validiteten i beslutsfattarnas argument. Beslutsfattarnas subjektiva åsikt vid tiden för beslutsfattandet bör dock ändå komma att ingå i bedömningen, då en strikt objektiv bedömning inte heller framstår som skälig. Fattandet av exempelvis affärsbeslut bör ofta inbegripa ett visst mått av kalkylerad risk, då bedrivandet av företag inte bör kunna sägas vara en exakt vetenskap. Utrymme måste därför ges för att beslutsfattaren tar fel beslut. Tanken att domstolarna skulle försätta sig i beslutsfattarens situation och bedöma svårare affärsbesluts riktighet ter sig, såsom Pehrson har framhåvt, inte heller direkt lämpligt och skulle dessutom avkräva avsevärda resurser från domstolarna. Att ställa för höga krav på korrektheten av exempelvis ett affärsbeslut, om än i syfte att skydda minoriteten, kan dessutom resultera i en hämmad tillväxt i bolagen och risk för minoritetsmissbruk.

I överensstämmelse med det av Pehrson förda resonemanget, är således min slutsats att otillbörlighetsbedömningen ska ske efter objektiva kriterier men att en liberal hållning ska tillämpas, så att endast beslut som entydigt framstår som otillbörliga ska underkännas.

¹⁰² AD 1994 nr. 132 s. 21.

¹⁰³ Pehrson (1987) s. 492.

5.4.2.6 Otillbörlighetens nivå

Det har hävdats att beslut vars effekt överstiger en viss nivå, är att anse som otillbörliga.¹⁰⁴ Frågan behandlas flyktigt i 1973 års proposition men någon ingående vägledning ges inte. Av den diskussion som står att finna i propositionen framgår endast att rekvisitet ”uppenbarligen” utgick ur lagtexten eftersom otillbörlighetsrekvisitet ansågs vara tillräckligt för att uppnå en mindre restriktiv tillämpning av generalklausulen, samtidigt som det underströks att klausulens tillämpningsområde inte var avsett att bli för vittgående. I övrigt angavs att lagförslaget stod i överensstämmelse med en utredning som vid tiden genomfördes på förmögenhetsrättens område (1970 års Generalklausulutredning) med syfte att uppnå en reglering som skulle möjliggöra en mindre restriktiv tillämpning av de förmögenhetsrättsliga generalklausulerna.¹⁰⁵

Uttalandet har bland annat av Pehrson tolkats som att även beslut med måttliga effekter kan träffas av otillbörlighetsrekvisitet.¹⁰⁶ Nial synes vara av annan åsikt då han vid en diskussion om tillämpningsområdet för likhetsprincipen i 4 kap. 1 § ABL, uttalar att: ”Utanför 3:1 (*idag 4 kap. 1 § ABL*) faller också den rätt till rabatt på affärer med bolaget som vissa bolag ger aktieägare. Även om rabatten är större för vissa aktieägare blir det inte fråga om olika aktieslag” (min kursivering). Nial tillägger härvid att om skillnaden är tillräckligt stor kan generalklausulen bli tillämplig.¹⁰⁷

Mot detta kan ställas ett uttalande av Nerep, som istället förordar en allsidig bedömning varvid ”... alla relevanta aspekter som har med aktiebolaget och dess ifrågasatta åtgärd att skaffa... skall vägas mot varandra”.¹⁰⁸

5.4.2.6.1 Analys

Ovanstående illustrerar en frågeställning som rättstillämparen ofta bör ställas inför då denne har att tolka generalklausulen; vilken nivå av olik behandling krävs för att ett beslut ska vara att klassificera som otillbörligt? Förutom de ovan angivna uttalandena, har någon vidare diskussion inte påträffats i doktrinen och något allmängiltigt svar torde inte heller kunna ges då ett kännetecken för en generalklausul är att den är generell hållen i syfte att kunna anpassas till de särskilda omständigheterna i varje given situation.

Är det exempelvis en affärstransaktion som har ifrågasatts med grunden att vissa aktieägare genom transaktionen har berikats på bekostnad av andra, bör värdediskrepansen samt föremålet för bolagets verksamhet vara av värde för bedömningen. Rör det sig istället om ett nyemissionsbeslut, torde jämte emissionsbeloppet också hänsyn tas till huruvida beslutet grundades på illojala syften eller ej.

¹⁰⁴ Pehrson (1987) s. 494.

¹⁰⁵ Jfr prop. 1973:93 s. 84, se även hänvisning till prop. 1970:57.

¹⁰⁶ Pehrson (1987) s. 495.

¹⁰⁷ Johansson och Nial (1998) s. 147.

¹⁰⁸ Nerep (2003) s. 304.

Min slutsats är således att det inte finns någon bestämd nivå av olik behandling för att ett beslut ska nå upp till kravet på otillbörlighet. Det rör sig istället om en samlad bedömning från fall till fall, varvid hänsyn tas till samtliga aspekter med koppling till bolaget, minoritetsskyddsproblematiken och det ifrågavarande beslutet.

5.4.2.7 Otillbörlighet och särskilda pluralitetskrav

Det har vidare uttalats att det inte står klart huruvida omfattningen av de effekter som ett visst beslut ska ge upphov till (eller vara ägnat att ge upphov till) för att träffas av otillbörlighetsrekvisitet är detsamma vid olika typer av beslut.¹⁰⁹

Likt bedömningen av en rättshandlings oskälighet enligt 36 § AvtL, ser otillbörlighetsbedömningen enligt 7 kap. 47 § ABL inte nödvändigtvis likadan ut i alla fall. Hur bedömningen ser ut, kan exempelvis bero på huruvida det har funnits företagsekonomiska skäl att ta hänsyn till. Utslaget av en otillbörlighetsbedömning kan också vara beroende av om en aktieägarmajoritet har ett berättigat intresse av ett särskilt besluts genomförande och att detta kan sägas väga tyngre än aktieägarminoritetens intresse av att beslutet inte genomförs (jfr NJA 2013 s. 1250).

Särskilt gör sig denna problemställning gällande vid bolagsstämmobeslut vilka är underkastade särskilda pluralitetsregler, exempelvis beslut om ändring av bolagsordning och således kräver kvalificerad majoritet. Ställs det högre krav på otillbörlighet avseende sådana beslut för att dessa ska träffas av generalklausulen?

Rättsläget har tidigare uppfattats som att beslut om ändring av bolagsordning låg utanför generalklausulens tillämpningsområde. I NJA 1963 s. 413 behandlades klander av bolagsstämmobeslut, fattat med beaktande av kvalificerad majoritet. I rättsfallet uttalade HD att generalklausulen i dåvarande 76 § 2 st. 1944 års ABL ”... icke äger tillämplighet å beslut av förevarande slag”. Av doktrinen framgår vidare att de särskilda krav på samtycke och pluralitet som stadgades i 1944 års ABL, ansågs tillgodose minoritetens behov av skydd.¹¹⁰

Rättsläget har förändrats och det står idag klart att då alla rekvisit är uppfyllda, äger generalklausulen tillämplighet på alla typer av bolagsstämmobeslut, inkluderat beslut om ändring av bolagsordning.¹¹¹ Det är dock mindre klart hur det centrala otillbörlighetsrekvisitet förhåller sig gentemot i ABL stadgade pluralitetskrav vid bolagsstämmobeslut om ändring av bolagsordning. Enligt förarbetena, ska generalklausulen tillämpas med försiktighet då det handlar om att bedöma ifrågavarande besluts klanderbarhet. Enligt 1971 års aktiebolagskommitté har uttryckt det

¹⁰⁹ Pehrson (1987) s. 495.

¹¹⁰ Johansson och Nial (1998) s. 150; Pehrson (1987) s. 495.

¹¹¹ SOU 1971:15 s. 244; Jfr prop. 1973:93 s. 83 f.

som att då lagen uppställer särskilda pluralitetskrav och föreskriven majoritet finner beslutet önskvärt i bolagets intresse, får tanken anses vara att minoritetsägare har att acceptera att ett beslut kan medföra vissa olägenheter. Enligt kommittén, kan det i sådana fall sägas att det finns en ”normal nackdel” vilken inte kan bedömas som otillbörlig i ABL:s mening och att ” Endast när beslutet verkligen framstår som ett maktmissbruk, kan generalklausulen bringas i tillämpning”.¹¹²

Förarbetsuttalandet ger inga ytterligare tolkningsdatum för vad som skulle kunna tänkas utgöra en ”normal nackdel”. Inte heller doktrinen tillhandahåller någon vidare vägledning i frågan, mer än att generalklausulen torde kunna hindra ett beslut av ifrågavarande slag endast i undantagsfall.¹¹³

5.4.2.7.1 Analys

Den här adresserade problematiken ter sig inte helt olik de i kap. 5.4.2. avhandlade företagsekonomiska övervägandena, vilka har klarlagts ha en stor inverkan på otillbörlighetsbedömningen. Detta med anledning av aktiebolagskommitténs uttalande att ett beslut om ändring av bolagsordning (eller andra bolagsstämmobeslut, underställda särskilda pluralitetskrav) för att inte träffas av generalklausulen, inte bara ska vara önskvärt av föreskriven majoritet utan också vara i bolagets intresse. Det synes svårt att föreställa sig ett beslut som är i bolagets intresse men som inte också är företagsekonomiskt riktigt eller försvarbart. Ett beslut som är att anse som åtminstone företagsekonomiskt försvarbart, är inte heller att anse som otillbörligt. Några ”undantag från undantaget”, finns inte.

Med anledning av ovanstående, är min slutsats att det i realiteten ofta inte ställs högre krav på otillbörlighet för beslut som är underställda särskilda pluralitetskrav. Med detta är inte sagt att kraven inte är högt ställda. Är ett beslut fattat i bolagets intresse, är det oftast också företagsekonomiskt försvarbart och då förlorar generalklausulen sin tillämplighet.

5.5 Rekvisitet ”ägnat”

5.5.1 Sannolikhetsbedömning och icke-materialisering

Rekvisitets ordalydelse har väckt frågan om generalklausulen har en subjektiv sida och om det för klausulens tillämpning krävs att ett beslut har fattats med uppsåt att uppnå en otillbörlig effekt eller om saken ska bedömas efter objektiva kriterier.

¹¹² SOU 1971:15, s. 244 f.

¹¹³ Se exv. Johansson och Nial (1998) s. 150.

Det förefaller dock råda enighet om att något krav på uppsåt ej föreligger.¹¹⁴ Taxell har i Aktiebolagsstyrelsens kompetens, avvisat att det ska ställas krav på uppsåt för att ett beslut (visserligen ett styrelsebeslut) ska kunna träffas av generalklausulen med hänvisning till att det skulle vara "... otillfredsställande på grund av det otillräckliga skydd som vissa aktieägare har". Enligt Taxell, bör generalklausulen istället anpassas till skadestandsregeln, innebärandes att endast vårdslöshet ska krävas för att generalklausulen ska vara tillämplig.¹¹⁵ Enligt Åhman, är det tillräckligt att beslutet som sådant anses ägnat att bereda någon en otillbörlig fördel.¹¹⁶ Något annat som har berörts i doktrinen är huruvida ett besluts otillåtna effekt måste materialiseras för att beslutet ska träffas av generalklausulen. Enligt bland annat Nerep & Samuelsson och Åhman, innebär rekvisitet att effekterna av ett visst beslut i praktiken inte behöver realiseras för att dessa ska kunna betecknas som otillbörliga och därmed träffas av generalklausulen. Detta har inverkan ur bevisbördehänseende, då avgörande för bedömningen av ett besluts klanderbarhet anses vara de effekter som var ägnade att uppnås genom beslutet, utan att behöva påvisa att effekterna faktiskt uppstått.¹¹⁷ Visst stöd för denna ståndpunkt ges även i rättsfallet NJA 2000 s. 404, av vilket följer att ett beslut kan medföra skada redan innan det har verkställts (se närmare, kap. 6.2).

Åhman hävdar, i överensstämmelse med ovanstående, att det är tillräckligt att den sannolika följderna av ett visst beslut är uppnåendet av en otillbörlig fördel för aktieägare eller annan, med motsvarande nackdel annan aktieägare eller bolaget.¹¹⁸ Pehrson har å sin sida uttalat att det krävs adekvat kausalitet mellan beslut och effekt, vilket innebär att det är nödvändigt att beslutet medför otillåtna fördelar och nackdelar och att dessa materialiseras i det enskilda fallet.¹¹⁹

Det står dock klart att den otillbörliga effektens eller fördelens förverkligande (eller frånvaro av detsamma), har inverkan på val av rättsmedel och vilka rättsföljder som kan komma ifråga. Står ett beslut i strid med generalklausulen, kan beslutet alltid klandras och förklaras ogiltigt oavsett effekternas faktiska inträffande (jfr 7 kap. 50 § ABL). Klander är dock inte det enda rättsmedlet som kan komma att aktualiseras. Har skada uppstått, kan den skadelidande (bolaget eller annan aktieägare) också kräva skadestånd. Har dock de oönskade effekterna av beslutet ännu inte uppstått, föreligger heller ingen skada. I ett sådant fall kan naturligtvis inte en skadeståndstalan komma på fråga. Rör det sig om ett svårare fall av maktmissbruk, kan dock den skadelidande kräva inlösen av sina aktier (29 kap. 24 § ABL). Den skadelidande kan också få till stånd en tvångslikvidation på grund av maktmissbruket (25 kap. 21 § ABL).¹²⁰

¹¹⁴ Se exv. Dotevall (1989) s. 287; Taxell (1946) s. 227 f.; Åhman, (1997) s. 800.

¹¹⁵ Taxell (1946) s. 227 f.

¹¹⁶ Åhman (1997) s. 800.

¹¹⁷ Nerep och Samuelsson (2007) s. 498; Andersson, et al. (2007) s. 7:93; Åhman (1997) s. 800.

¹¹⁸ Åhman (1997) s. 800.

¹¹⁹ Pehrson (1987) s. 499.

¹²⁰ Nerep och Samuelsson (2007) s. 498; Åhman (1997) s. 800.

5.5.2 Analys

Med hänvisning till ovanstående, står det klart att i rekvisitet ”ägnat” inte föreligger något krav på uppsåt. Huruvida det till rekvisitet ska läggas ett krav på vårdslöshet samt Åhmans, respektive Pehrsons påståenden om nödvändigheten av materialiseringen ett besluts effekter bör dock kommenteras.

Av den rättsvetenskaplig litteratur som har undersökts för att utreda rekvisitets innebörd, är det endast Pehrson som har uttryckt att effekterna av ett beslut måste materialiseras för att ifrågavarande beslut ska anses stå i strid med generalklausulen. Möjligen menar Pehrson, även om detta inte framgår, att det för utkrävande av skadestånd krävs att de oönskade effekterna har materialiserats. Redan av generalklausulens ordalydelse framstår nämligen Pehrsons påstående som felaktigt. Tolkas rekvisitet såsom förespråkats av Åhman, med flera, kan dessutom otillbörliga effekter förhindras redan innan de inträffar genom klander och ogiltigförklarande av beslutet. Enligt min mening bör tas fasta på att generalklausulen primärt är en minoritetskyddsregel och ett skydd för bolaget som sådant, inte en skadestandsregel. Kan minoritetsägare och bolaget genom klander av skadliga beslut undvika att skada uppstår, bör detta vara eftersträvansvärt dels ur synvinkeln om aktieägare och bolaget som skyddsobjekt, dels av företagsekonomiska skäl eftersom såväl ekonomisk skada som oro i bolagets maktstruktur kan undvikas på ett tidigt stadium.

Vad gäller frågan om skrivningen ”ägnat” bör anses innehålla ett krav på vårdslöshet för att åstadkomma ett närmande mellan generalklausulen och skadestandsregeln, bör de övriga rättsmedel som följer genom generalklausulen tas i beräkning. Genom att istället ta sannolikheten av ett besluts åstadkommande av oönskade effekter för bedömning, bibehålls möjligheten för den klandrande att använda sig av dessa övriga rättsmedel. Skadestandsbedömningen är för övrigt en separat fråga, som bedöms enligt specifika skadestandsregler. Eftersom skadestandsregleringen i 29 kap. 3 § ABL innehåller krav på grov oaktsamhet, bör det enligt min mening vara tillräckligt att den sannolika följderna av ett beslut är uppnåendet av en otillåten effekt. Det vore dessutom onödigt att ha två separata bedömningar av beslutsfattarens oaktsamhet.

5.6 Annan än aktieägare

5.6.1 Tillämpning

Det har tidigare nämnts att andra än aktieägare kom att inkluderas i generalklausulens tillämpningsomfång på förslag av 1971 års aktiebolagskommitté och 1973 års departementsbehandling (se kap. 3.2).

Med ”andra än aktieägare” avses, i första hand, till bolaget utomstående fysiska eller juridiska personer.¹²¹

Redan under departementsbehandlingen uttalades dock att denna inkludering torde ha en begränsad betydelse. Det ansågs dock ge en något större möjlighet att motverka beslut där fördel bereds någon som står aktieägare nära.¹²²

Frågan är om skrivningen ”annan än aktieägare” kan anses tillföra någon väsentlig tillämpbarhet för generalklausulen. Det initiala intrycket är att generalklausulen får en förhållandevis bred tillämpning. Som framgår av dagens tolkning av skrivningen, bör det dock främst vara beslut som är ägnade att bereda fördel till personer som står aktieägare nära, som kan tänkas klandras med stöd av generalklausulen.¹²³

Det finns dock andra regler som syftar till att skydda bolagets (och därmed samtliga aktieägares) intresse vid sådana scenarier då generalklausulen kan komma ifråga. Tas exempelvis ett beslut, vilket leder till en transaktion av värden från bolaget till en utomstående, bör beslutet och efterföljande transaktion kunna motverkas direkt genom att bolagsstämman är förhindrad att fatta beslut som strider mot bolagets verksamhetsföremål eller syfte (se 7 kap. 50 § ABL)

Det kan också tänkas ett sådant scenario där en värdeöverföring lindats in i ett oneröst avtal med bolaget (förtäckt vinstutdelning/värdeöverföring). Förutsatt att transaktionen inte är affärsmässigt betingad, kan ett sådant beslut prövas redan enligt likhetsprincipen.¹²⁴

Bland annat Nerep och Samuelsson har pekat på att det återstående tillämpningsområdet för generalklausulen i ifrågavarande situationer utgörs av transaktioner som oavsiktligt är helt eller delvis vederlagsfria, alternativt transaktioner som vilka ej är att klassificera som förtäckt vinstutdelning till exempel av den anledningen att värdediskrepensen mellan transaktionerna inte är väsentlig.¹²⁵

5.6.2 Analys

Min slutsats är, likt vad som uttalas i 1973 års proposition, att inkluderandet av ”annan än aktieägare” i lagtexten, har begränsad betydelse. Att bolagsstämman är förhindrad från att fatta beslut i strid med verksamhetsföremål och vinstsyfte bör motverka en stor del av de beslut som kan komma ifråga. I de fall likhetsprincipen är tillämpbar, bör den klandrande istället söka sin rätt genom likhetsprincipen framför

¹²¹ SOU 1971:15 s. 538; prop. 1973:93 s. 138; Nerep och Samuelsson (2007) s. 498 f.

¹²² Prop. 1973:93 s. 138.

¹²³ Andersson (1995) s. 260; Nerep och Samuelsson (2007) s. 499.

¹²⁴ Andersson (1995) s. 260; Nerep och Samuelsson (2007) s. 499.

¹²⁵ Nerep (2003) s. 298 f.; Nerep och Samuelsson (2007) s. 499.

generalklausulen då den tidigare inte är försedd med något krav på otillbörlighet och således sätter ett lägre krav på beslutets klanderbarhet.

I den mån generalklausulen är tillämplig på beslut av ifrågavarande slag, bör endast utomstående personer som står aktieägare nära komma ifråga att träffas av stadgandet. Att en bredare personkrets skulle omfattas av stadgandet framstår inte som ändamålsenligt då det skulle vara svårt att påvisa att den fördel som bereds en person utan annat än en affärsmässig koppling till bolaget och som inte heller agerar mellanman för en aktieägare, skulle vara otillbörlig.

6 Rättsfallsstudier

6.1 Inledning

Syftet med detta kapitel är att illustrera hur generalklausulen har tolkats och tillämpats av HD och vilken tolkning som därmed bör anses utgöra gällande rätt. Det är dock förhållandevis få rättsfall från HD som har behandlat generalklausulen. Sedan 2000-talets intåg förekommer exempelvis endast två rättsfall.

Det första rättsfallet, NJA 2000 s. 404, berör generalklausulen i 8 kap. 41 § ABL och dess inskränkning i styrelsens (och inte bolagsstämman) beslutanderätt. Rättsfallet bör dock vara av intresse även för tolkningen av 7 kap. 47 § ABL. Detta med anledning av den likhet som föreligger mellan de båda lagrummens ordalydelse.

6.2 NJA 2000 s. 404

6.2.1 Bakgrund

Rättsfallet behandlar situationen att styrelsen i ett aktiebolag (Swedewings AB, ”SWAB”) beslutat om överföring av all verksamhet i bolaget till ett annat bolag (Scanwings AB, ”ScanAB”). ScanAB ägdes av Einar Lindström AB (”ELAB”) som också var majoritetsägare i SWAB. Beslutet innebar även att all verksamhet i det förstnämnda bolaget skulle upphöra. Sune C, som var VD och tillika minoritetsägare i SWAB, väckte talan om skadestånd mot styrelseledamöterna och fråga uppstod om skadeståndsskyldighet förelåg med anledning av åsidosättande av generalklausulen i dåvarande 8 kap. 13 § i 1975 års ABL (nuvarande 8 kap. 41 § ABL).

Omständigheterna i fallet såg ut enligt följande: det uppstod meningsskiljaktigheter mellan Sune C och individen Einar Lindström. Detta ledde till att SWAB:s styrelse sade upp Sune C från sin anställning som VD i SWAB. En månad efter att Sune C blivit uppsagd, beslutade SWAB:s styrelse att all verksamhet i SWAB skulle föras över till ScanAB (inkrångsförsäljning) och att all verksamhet i SWAB skulle upphöra.¹²⁶

6.2.2 Tvisten

Sune C hävdade att styrelsebeslutet om inkångsförsäljning inneburit en otillbörlig fördel för majoritetsägarna samtidigt som det inneburit skada för

¹²⁶ NJA 2000 s. 404, på s. 404 f.

Sune C. Sune C yrkade därför att styrelseledamöterna i SWAB skulle förpliktigas att utge skadestånd till denne.¹²⁷

De frågor rätten hade att bedöma var således om styrelseledamöternas handlande föranlett skadeståndsskyldighet samt om Sune C hade lidit skada till följd av detta handlande.¹²⁸

Frågan om styrelseledamöternas skadeståndsskyldighet reglerades i 15 kap. 1 § 1975 års ABL (nuvarande 29 kap. 1 § ABL). Av lagrummet följde att styrelseledamot som vid fullgörande av sitt uppdrag uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar aktieägare eller annan genom överträdelse av ABL eller bolagsordningen var skyldig att ersätta skadan.¹²⁹ Besluten att överföra verksamheten till ScanAB samt att lägga ner verksamheten i SWAB stred mot SWAB:s verksamhetsföremål och bolagets vinstsyfte.¹³⁰ Av större intresse för uppsatsämnet är dock att rätten fann att styrelsebeslutet var ägnat att bereda majoritetsägaren en otillbörlig fördel och att detta skedde till nackdel för minoritetsägaren Sune C. Som HD får uppfattas, inverkade överträdelsen av verksamhetsföremålet och beslutets oförenlighet med vinstsyftet på domstolens slutsats att beslutet var att anse som otillbörligt.

Den otillbörliga fördelen som sådan, bestod i majoritetsägarens reella övertagande av verksamheten. Den skada som orsakades minoritetsägaren utgjordes av minskat värde på dennes aktieinnehav. Eftersom frågor kring beräkningen av en eventuell skada uppstått och det faktum att beräkningen av skadan var kopplad till tidpunkten för skadans inträde, utredde rätten även detta.¹³¹

Styrelsens beslut om försäljning av SWAB:s verksamhet offentliggjordes strax efter att det fattats. Styrelsebeslutets offentliggörande medförde att minoritetsägarens aktieinnehav i praktiken blev omöjligt att avyttra. Efter att överföringen av verksamheten slutförts, var bolaget i stort sett tömt på tillgångar. Minoritetsägarens aktieinnehav på 8 % var således i princip värdelöst.¹³² Härvid uttalade HD att en skada i regel inte hunnit inträffa innan bolagsbeslut hunnit verkställas men att detta inte hindrar att "... ett beslut i vissa situationer kan komma att medföra skada redan innan det har verkställts". Skadan fastställdes således ha inträffat vid tidpunkten för beslutsfattandet.¹³³

¹²⁷ Ibid s. 405 ff.

¹²⁸ Ibid s. 414 ff.

¹²⁹ Ibid s. 415.

¹³⁰ Ibid s. 415.

¹³¹ Ibid s. 415.

¹³² Ibid s. 414 f.

¹³³ Ibid s. 415.

6.3 NJA 2013 s. 1250

6.3.1 Bakgrund

NJA 2013 s. 1250 är det senaste avgörandet av intresse för generalklausulens tolkning och tillämpning. Målet rörde skadeståndsansvar för styrelsens och majoritetsägarnas förslag respektive beslut om frivillig likvidation av bolaget Crisp AB ("Crisp"). Parter i målet var minoritetsägaren Dickson & Co AB som kärande och de resterande aktieägarna (majoritetsägarna) som svarande.

Verksamheten i Crisp bestod i huvudsak av konsultuppdrag och marknadsutvecklingen var positiv. Samtliga delägare var aktiva i Crisp genom egna bolag, vilka agerade underkonsulter när Crisp utförde konsultuppdrag. Efter att meningsskiljaktigheter uppstått mellan parterna, sökte majoritetsägarna att lösa konflikten inom ramen för ett mellan parterna existerande aktieägaravtal. Bland annat, erbjöd sig majoritetsägarna att lösa ut minoritetsägarens aktier, alternativt att minoritetsägaren skulle lösa ut deras aktier mot en proportionellt motsvarande ersättning. Minoritetsägaren motsatte sig dessa erbjudanden, aktieägaravtalet sades upp och majoritetsägarna upphörde med att genom sina egna bolag utföra konsultuppdrag för Crisp. Under ett styrelsemöte fattades även beslutet att styrelsen inte skulle vidta åtgärder för att driva in nya affärer för Crisp.

Styrelsen i Crisp beslutade sedan att föreslå bolagsstämman att fatta beslut om frivillig likvidation. Likvidationsbeslut fattades, biträdd av erforderlig majoritet. Detta ledde till att tillgångarna i Crisp såldes på offentlig auktion mot en ersättning långt understigande det förmodade marknadsvärdet och vad minoritetsägaren själv erbjudits för att lösa in sina aktier. Presumptiva köpare avskräcktes så snart det kom fram att underkonsulterna inte ämnade fortsätta sina konsultuppdrag för Crisp. Den slutlige köparen var en till Crisp utomstående person. Köparen förde dock över tillgångarna till ett av denne och majoritetsägarna kontrollerat bolag, "Nya Crisp". Nya Crisp fortsatte att bedriva samma verksamhet i samma lokaler och till samma kunder. Följden blev att minoritetsägarens aktier blev osäljbara och därmed värdelösa.

6.3.2 Tvisten

Käromålet grundades på att bolagsstämman och styrelsen handlat i strid med 7 kap. 47 § respektive 8 kap. 41 § ABL i och med beslutet om frivillig likvidation av Crisp.

Grunden för talan väckte följande frågor, vilka kommer att utredas enligt följande:

1. Hur ser generalklausulens tillämpning ut i förhållande till beslut om frivillig likvidation?
2. Angående likvidationsbeslutet som sådant: Var beslutet ägnat att bereda majoritetsägarna en fördel till nackdel för minoritetsägaren? Var denna fördel att klassificera som otillbörlig?

Generalklausulen och frivillig likvidation

Enligt Tingsrättens resonemang finns endast ett litet utrymme, om något, för tillämpning av generalklausulen på likvidationsbeslut. Tingsrätten hänvisade till att det enligt 25 kap. 1 § ABL bara är bolagsstämman som har rätt att besluta om frivillig likvidation samt att denna rätt inte är villkorad utöver de formella regler som följer av 25 kap. 2-8 §§ ABL. Tingsrätten tog hänsyn till majoritetsägarens försök att lösa konflikten genom att erbjudandet att köpa minoritetsägarens aktier, alternativt sälja sina egna aktier till den sistnämnde. Tingsrätten påtalade härvid att ett av ändamålen med likvidationsinstitutet, enligt NJA 1967 s. 313, är att lösa meningsskiljaktigheter då andra utvägar ej står till buds.

Hovrätten fastställde Tingsrättens dom men resonerade annorlunda avseende generalklausulens tillämplighet på likvidationsbeslut. Det uppgavs att likvidationsbeslut faller inom generalklausulens tillämpningsområde. Eftersom likvidationsbeslut är den sista utvägen för aktieägare att lösa meningsskiljaktigheter, är det enligt Hovrätten irrelevant huruvida det egentliga syftet med likvidationsbeslut i praktiken är att driva verksamheten vidare under andra förhållanden. Med hänvisning till likvidationsinstitutets ändamål, ansåg Hovrätten att sådana förhållanden inte är tillräckliga för att varken förslaget till- eller det faktiska likvidationsbeslutet ska träffas av generalklausulen.¹³⁴

HD klargjorde att generalklausulen är tillämplig på likvidationsbeslut genom att hänvisa till förarbetena till 25 kap. 2 § ABL, som anger vilka majoritetskrav som gäller vid ett sådant bolagsstämmobeslut. Förarbetena behandlar frångåendet från tidigare ställda majoritetskrav vid bolagsstämmobeslut om frivillig likvidation. Genom den av propositionen föreslagna lagändringen, sänktes majoritetskravet från kvalificerad majoritet till enkel majoritet (jfr 25 kap. 2 § ABL). HD underströk också att dagens majoritetskrav syftar till att förhindra en minoritet från att tvinga en majoritet att låta verksamheten i ett bolag fortsätta, trots att majoriteten vill att bolaget ska avvecklas eftersom minoriteten i så fall inte har ett berättigat intresse därtill.¹³⁵ HD tog dock särskilt fasta på att det föredragande statsrådet uttalat att generalklausulen utgör ett mer effektivt skydd mot maktmissbruk än kravet på kvalificerad majoritet.¹³⁶ Att generalklausulen är tillämplig även på beslut om frivillig likvidation bör också anses naturligt. Att lagstiftaren valt att sänka majoritetskraven vid sådana beslut i syfte att förhindra minoritetsmissbruk står inte i strid med generalklausulens uppgift

¹³⁴ NJA 2013 s. 1250, s. 10.

¹³⁵ Ibid, s. 13 f.; se även prop. 2000/01:150, s. 32.

¹³⁶ NJA 2013 s. 1250, s. 13; se även prop. 1975:103, s. 308 f. och s. 500.

att förhindra likvidationsbeslut, vilka skulle bereda majoriteten en otillbörlig fördel.

Otillbörlig fördel?

Målet mynnade ut i en bedömning kring frågan om majoriteten beretts en otillbörlig fördel. HD började med konstaterandet att samtliga aktier formellt sett drabbats lika av likvidationen och att principen om aktiers likställighet därför ej kränkts. Frågan var dock om beslutet i *realiteten* beredde majoritetsägarna en otillbörlig fördel till nackdel för minoritetsägaren. HD hänvisade härvid till NJA 2000 s. 404 som behandlade ett styrelsebeslut om överföring av ett bolags verksamhet till ett av aktieägarmajoriteten helägt bolag, vilket i *realiteten* innebar detta en överföring av ekonomiska värden till aktieägarmajoriteten. HD avgränsade dock de båda målen från varandra, med hänvisning till att likvidationsbeslutet i Crisp inte resulterade i någon överföring av ekonomiska värden till majoritetsägaren till nackdel för minoritetsägaren.¹³⁷

HD ansåg inte heller att likvidationsbeslutet varit *ägnat* att bereda majoriteten en otillbörlig fördel. Detta med anledning av att majoritetsägarna försökt nå en uppgörelse med minoritetsägaren inom ramen för det mellan dem gällande aktieägaravtalet. Eftersom konflikten inte kunde lösas och aktieägaravtalet sades upp, ansåg HD att majoritetsägarna hade ett berättigat intresse i att likvidera bolaget.

Justitierådet, Dag Mattsson, avgav dock en skiljaktig mening. Till skillnad från majoriteten, gav Mattsson en mer utförlig utredning kring bland annat rekvisitet ”ägnat” och otillbörlighetsrekvisitet. Avseende rekvisitet ”ägnat”, ansåg Mattsson att det finns anledning att se igenom beslut för att istället se till deras faktiska innebörd, inberäknat vad som är känt kring dess bakomliggande syfte och de konsekvenser som beslutet får i praktiken.¹³⁸ Gällande otillbörlighetsrekvisitet, ansåg Mattsson att beslutet visserligen varit ägnat att bereda majoritetsägaren en ekonomisk fördel men att denna fördel sedd i sitt sammanhang (verksamheten förutsatte nära och lojal samverkan mellan ägarna, att konflikten mellan ägarna löstes sammantaget med majoritetsägarnas tidigare framställda lösningsförslag) inte var att anse som otillbörlig.¹³⁹

6.4 Analys av NJA 2013 s. 1250 ställt mot NJA 2000 s. 404

I både Tingsrätten och Hovrätten behandlades frågan om i vilken mån generalklausulen skulle vara tillämpliga på beslut om frivillig likvidation. HD klargjorde dock att generalklausulen är tillämplig även på sådana beslut.

¹³⁷ NJA 2013 s. 1250, s. 14.

¹³⁸ Ibid s. 15.

¹³⁹ Ibid s. 15 f.

I grund och botten är fallet likt NJA 2000 s. 404. Skillnaderna är att NJA 2013 s. 1250 behandlade ett likvidationsbeslut, en särskild struktur av samarbete mellan aktieägare och bolag samt att den för fallet kritiska värdeöverföringen inte tillkom majoritetsägarna direkt. Majoritetsägarna tillgodosågs istället i ett senare led, genom dispositioner med köparen av bolaget.

Varken likvidationsbeslutet eller inkråmsförsäljningen innebar alltså någon direkt överföring av ekonomiska värden till majoritetsägarna. Beslutet på bolagsstämman kunde således inte kopplas till de faktiska orättvisor som uppstod i realiteten. Att likvidationsbeslutet kan ha utgjort ett led i ett av köparen av bolaget och majoritetsägarnas planerade upplägg (vilket mot bakgrund av omständigheterna i fallet framstår som troligt) är därför irrelevant vid en bedömning av generalklausulernas tillämpning. Stödet i motiven för att en situation som den ifrågavarande innefattas i generalklausulens tillämpningsområde är svagt. I SOU 1941:9 nämns att generalklausulen bör vara tillämplig även då fördel, bestående av överföring av värden, döljs genom att skenbart tillkomma en bulvan (se kap. 3.1.1). Det rör sig dock endast om ett kommittéuttalande, vilket är av lägre dignitet än ett avgörande från den högsta dömande instansen. Som tidigare nämnts, var det dessutom endast likvidationsbeslutet som kunde kopplas till bolagsstämman, inte värdeöverföringen. I rättsfallet har heller inte påvisats att det rörde sig om ett bulvanförhållande. I prop. 1973:93, s. 84 har dock uttalats att generalklausulen kan ges innebörden att bolagsorganen är skyldiga att handla lojalt mot en aktieägarminoritet. Huruvida någon sådan lojalitetsplikt föreligger, var inte föremål för diskussion i NJA 2013 s. 1250. Kanske kan detta tolkas som att det nämnda förarbetsuttalandet kan bortses ifrån vid tolkning av generalklausulen, alternativt att majoritetsägarnas försök att lösa konflikten medförde att lojalitetsplikten var uppfylld.

Trots att det troligen rör sig om ett medvetet kringgående av generalklausulen och därmed likhetsprincipen, anser jag att HD:s ogillande av käromålet var korrekt eftersom kringgåendet faller utanför generalklausulens ramar. Beroende på rättsfallets prejudikatvärde bör dock uppmärksammas att det kan föreligga risk för att ett upplägg som i rättsfallet sätts i system och att framtida fall av kringgående är möjliga. Huruvida det skulle vara befogat att utvidga generalklausulens genomsynsmöjlighet till att omfatta även situationer som det förevarande, är dock en fråga för lagstiftaren.

I och med att det var ett likvidationsbeslut som var föremål för bedömning i NJA 2013 s. 1250, utgör dock rättsfallet ett specialfall och omständigheterna i fallet kan inte överföras på rena affärsbeslut. Som exempel kan nämnas situationen att en majoritetsägare driver igenom ett beslut om försäljning av maskiner till en till bolaget utomstående person som agerar mellanman för majoritetsägaren. Mellanmannen överför sedan maskinerna till ett av majoritetsägaren kontrollerat bolag. Affärsbeslutet träffas av generalklausulen eftersom det föreligger en koppling mellan värdeöverföringen och bolagsstämman. Minoritetsägaren bör då kunna rikta

krav mot såväl mellanmannen genom rekvisitet ”annan”, som majoritetsägaren med grunden att det rör sig om en skentransaktion.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Angående krav mot majoritetsägaren, se kap. 3.1.1.

7 Sammanfattande slutsatser

7.1 Inledning

Syftet med denna uppsats har varit att utreda hur generalklausulen i 7 kap. 47 § ABL ska tolkas och tillämpas mot bakgrund av minoritetsskyddsproblematiken samt motiven för dess införande.

Följande frågeställningar har presenterats och analyserats för att uppfylla det ovan angivna syftet:

- Hur ser förhållandet ut mellan generalklausulen och likhetsprincipen?
- Hur ska generalklausulens rekvisit tolkas och tillämpas?
- Medför nytt praxis på området att rättsläget har förändrats?

I det följande redovisas de slutsatser som har dragits i arbetet med att besvara dessa frågeställningar.

7.2 Förhållandet mellan generalklausulen och likhetsprincipen

Denna fråga har utgjort en viktig del av uppsatsen eftersom generalklausulens praktiska tillämpningsområde till stor del hänger samman med likhetsprincipens tillämpningsområde.

Med den infallsvinkel som har valts (se avgränsningarna i kap. 1.5) reglerar likhetsprincipen *aktiers* likställighet, medan generalklausulen reglerar likställigheten mellan *aktieägare*.

I och med att generalklausulen reglerar förhållandet mellan aktieägare, bör detta också medföra att likställigheten mellan aktier faller in under generalklausulens tillämpningsområde. Behandlas aktier olika, sker nämligen också (om än indirekt) en olik behandling aktiernas ägare. Detta innebär att fall kan uppstå då både generalklausulen och likhetsprincipen kan vara tillämpliga. I praktiken bör dock detta vara av underordnad betydelse. Då likhetsprincipen ställer lägre krav för att vara tillämplig, finns inget att vinna på att åberopa generalklausulen då beslutet är klanderbart redan på grund av att det står i strid med likhetsprincipen. Inte heller föreligger hinder mot att åberopa båda instituten, förslagsvis likhetsprincipen i första hand då denna är tillämplig och generalklausulen i andra hand när det framstår som motiverat.

Ovanstående medför att generalklausulens praktiska tillämpningsområde är inskränkt till fall då likhetsprincipen inte äger tillämplighet på grund av 1)

föreskrifter i ABL eller 2) att likhetsprincipen är tillgodosedd men beslutet ändå har lett till otillfredsställande resultat.

De fall som kommer ifråga under 1) är således beslut som faller utanför likhetsprincipens tillämpningsområde med anledning av de undantag som stipuleras i 4 kap. 1 § ABL i kombination med 7 kap. 42-45 §§ ABL rörande särskild röstpluralitet vid beslut om ändring av bolagsordning. Som framgår av både förarbeten och praxis, är generalklausulen tillämplig på alla former av bolagsstämmobeslut, inklusive beslut om ändring av bolagsordning. Generalklausulens funktion vid beslut om bolagsordningsändringar är att förhindra beslutsfattande som medför att aktieägares likställighet kränks utöver vad som är att anse som tillbörligt. Saken kan också uttryckas som att en aktieägarminoritet har att finna sig i att ett sådant beslut medför en normal nackdel (se kap. 5.4.2.7).

Med 2), avses fall då ett beslut formellt drabbar alla aktier likformigt men där vissa aktieägare tillgodoses på annat sätt. Generalklausulens funktion är i detta avseende att motverka sådana beslut genom att se igenom ifrågasatt besluts formella korrekthet för att istället se till det verkliga utfallet. Som framgår av NJA 2013 s. 1250, finns det dock begränsningar i möjligheten att se igenom beslut (se mer ingående under kap. 6.3).

Min slutsats är således att generalklausulens reella tillämpningsområde är inskränkt enligt ovan och att generalklausulen har en från likhetsprincipen självständig- men i realiteten kompletterande funktion.

7.3 Tolkning och tillämpning av generalklausulens rekvisit

Den andra och egentligen viktigaste frågan för uppsatsämnet behandlar generalklausulens rekvisit och hur dessa ska tolkas. Eftersom det rör sig om just en generalklausul, en regel av allmäntillämplig karaktär, kan inte något klart svar tillhandahållas för hur generalklausulen är att tillämpa i alla fall som kan tänkas förekomma.

Vägledning kan dock ges för hur dess rekvisit ska tolkas. På detta sätt ges en utgångspunkt för vilka faktorer och överväganden som ska tas i beaktande vid fastställande av generalklausulens eventuella tillämplighet.

I korthet, är generalklausulen tillämplig på alla typer *bolagsstämmobeslut*, även sådana som är belagda med särskilda pluralitetskrav. För att ett bolagsstämmobeslut ska anses strida mot generalklausulen krävs dock att det har varit *ägnat* att bereda en *otillbörlig fördel* för *aktieägare* eller *annan*, till *nackdel* för *bolaget* eller *annan aktieägare*.

De ovan kursiverade orden utgör generalklausulens rekvisit. Dessa har redovisats och analyserats ingående i kap. 5. Här ges därför endast ett

sammandrag av de slutsatser som har nåtts för varje rekvisit och de överväganden som hör till dessa.

Till att börja med, kan av ordalydelsen i 7 kap. 47 § utläsas att följande tre varianter av *bolagsstämmobeslut* omfattas av lagparagrafen.

Beslutsvariant	Fördel	Nackdel
1	Annan	Bolaget
2	Aktieägare	Bolaget
3	Aktieägare	Aktieägare - samtidigt som beslutet är neutralt ur bolagets synvinkel

Beslutet ska dock också vara *ägnat* att bereda fördel åt någon av de ovan nämnda parterna. Rekvisitet innebär att varken fördel eller nackdel behöver materialiseras för att generalklausulen ska vara tillämplig. Det är tillräckligt att beslutet var ägnat att få denna effekt. Vid bedömning av huruvida ett beslut är ägnat att få en viss effekt, ses till sannolikheten för effektens inträffande. Är det med andra ord sannolikt att ett beslut bereder aktieägare eller annan en fördel, till nackdel för bolaget eller annan aktieägare, är beslutet också att anse som ägnat att uppnå denna effekt.

De *fördelar och nackdelar* som innefattas i generalklausulens tillämpningsomfång bör utgöras av sådana som har implikationer på aktieägandet genom antingen förmögenhetsförändringar eller förändringar i inflytande. Har en part beretts såväl en fördel som en nackdel, får bedömas vad som väger tyngst: fördelen eller nackdelen. Effekten är sedan att klassificeras därefter.

Genom *otillbörlighetsrekvisitet* sållas sedan bort sådana fördelar, vilka inte är att anse som otillbörliga. Någon allmängiltig definition av vad som utgör ett otillbörligt beslut finns dock inte. Lagtolkaren har vid en otillbörlighetsbedömning istället att se till den information som ges i förarbeten och doktrin, där det framgår vad som inte utgör ett otillbörligt beslut. Till att börja med, bör påpekas att ett beslut som innebär avvikelser från likhetsprincipen, inte nödvändigtvis utgör en otillbörlig avvikelse.

Vidare kan ett beslut som ur objektivt hänseende är i bolagets intresse och som framstår som företagsekonomiskt riktigt eller åtminstone försvarligt, inte vara otillbörligt. Detta gäller oavsett hur "orättvist" beslutet är ur andra hänseenden. Företagsekonomiska hänsynstaganden är därmed utslagsgivande vid en otillbörlighetsbedömning.

Är beslutet inte företagsekonomiskt riktigt eller försvarligt, har lagtolkaren att bedöma ett besluts otillbörlighet genom att se till alla de aspekter av beslutet som har koppling till antingen förmögenhetsförändringar eller förändringar i inflytande i bolaget. Som följer av NJA 2000 s. 404, inverkar även frågan om beslutet ligger inom bolagets verksamhetsföremål på otillbörlighetsbedömningen.

I doktrinen har uttalats att även beslut med måttliga effekter kan träffas av otillbörlighetsrekvisitet. Endast det förhållandet att en fördel bereds en aktieägare till nackdel för annan aktieägare kan dock enligt min mening inte vara att anse som otillbörligt. Ett högre krav på olik behandling måste rimligen ställas eftersom skrivningen ”otillbörlig” i lagtexten annars framstår som överflödig. Det finns emellertid inte någon bestämd nivå av olik behandling som krävs för att ett beslut ska vara att anse som otillbörligt. Enligt min åsikt ska dock otillbörlighetsbedömningen utgöras av en allsidig bedömning, där hänsyn tas till alla relevanta aspekter med koppling till de ekonomiska följderna av ett beslut, bolagets bästa och minoritetsskyddsproblematiken.

De subjekt som för generalklausulens tillämplighet ska beredas en otillbörlig fördel är givetvis *aktieägare* i bolaget ifråga. Genom skrivningen *annan*, inkluderas dock även till bolaget utomstående fysiska eller juridiska personer, varmed avses till aktieägare närstående person(er).

7.4 Medför nytt praxis på området att rättsläget har förändrats?

NJA 2000 s. 404, har länge varit det ledande rättsfallet gällande generalklausulens tillämpning på så kallade genomsynssituationer. Rättsfallet kan sägas behandla en genomsynssituation, där ett bolags styrelse har beslutat om överföring av ekonomiska värden från bolaget till ett av majoritetsägaren helägt dotterbolag.

I kap. 6 har ett senare rättsfall, NJA 2013 s. 1250 återgetts och jämförts med NJA 2000 s. 404. De båda fallen är vid första anblick likartade och berör generalklausulens tillämplighet på genomsynssituationer. Omständigheterna i NJA 2013 s. 1250 särskiljer sig dock från omständigheterna i NJA 2000 s. 404 på tre punkter. 2012 års fall involverade, för det första, ett likvidationsbeslut och majoritetsägarnas berättigade intresse för bolagets inträde i frivillig likvidation. För det andra, var bolagets verksamhet uppbyggt enligt en särskild konstruktion av samarbete mellan aktieägarna. För det tredje, var värdeöverföringen inte kopplad till bolagsstämmans likvidationsbeslut.

Min slutsats är att rättsläget, såsom fastställt i NJA 2000 s. 404, inte har förändrats i och med 2013 års avgörande. Generalklausulen är fortfarande tillämplig på genomsynssituationer. Rättsfallet från 2013 anger istället

gränsen för hur omfattande generalklausulens möjlighet att se igenom beslut är. Likvidationsbeslutet ledde visserligen på sikt till att bolagets inkråm såldes. Beslutet om försäljning fattades dock av förvaltaren och försäljningen skedde på auktion. Att försäljningen skedde till ett lågt pris kan visserligen förmodas bero på aktieägarnas agerande. Majoritetsägarnas agerande skedde dock i egenskap av underkonsulter, inte aktieägare. Den slutsats jag drar av rättsfallen från 2000 och 2013 är således att generalklausulen visserligen är tillämplig även då fördelen skenbart tillkommer en utomstående men att det krävs en direkt koppling mellan fördelen och bolagsstämmobeslutet.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1941:9 Förslag till lag om aktiebolag m.m., II, motiv.
[Citeras: SOU 1941:9]

Proposition 1944:5 Lag om aktiebolagslag.
[Citeras: Prop. 1944:5]

Proposition 1970/71:57 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om otillbörlig marknadsföring, m.m.
[Citeras: Prop. 1970:57]

SOU 1971:15 Förslag till lag om aktiebolag m.m.
[Citeras: SOU 1971:15]

Proposition 1973:93 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om konvertibla skuldebrev mm.
[Citeras: Prop. 1973:93]

Proposition 1975:103 Om förslag till ny aktiebolagslag, m.m.
[Citeras: Prop. 1975:103]

Proposition 2000/01:150 Likvidation av aktiebolag m.m.
[Citeras: Prop. 2000/01:150]

SOU 1995:44 Aktiebolagets organisation.
[Citeras: SOU 1995:44]

Litteratur

Andersson, Jan, *Om vinstutdelning från aktiebolag*, Iustus Förlag AB, Uppsala, 1995.
[Citeras: Andersson (1995)]

Andersson, Sten, Johansson, Svante, Skog, Rolf, *Aktiebolagslagen. En kommentar*, del I, Norstedts Juridik, Stockholm, 2007.
[Citeras: Andersson, et al. (2007)]

Andersson, Jan, Pehrson, *Aktiebolagslagens minoritetsskydd*, Iustus Förlag, Uppsala, 2008.
[Citeras: Andersson och Pehrson (2008)]

Bergström, Clas, Samuelsson, Per *Aktiebolagets grundproblem*, fjärde upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2012.

[Citeras: Bergström och Samuelsson (2012)]

Beyer, Claes, Båvestam, Urban, *Är minoritetsskyddet befogat – finns det risk för minoritetsmissbruk?*, Iustus Förlag, Uppsala, 2008.

[Citeras: Beyer och Båvestam (2008)]

Dotevall, Rolf, *Skadeståndsansvar för verkställande direktör och styrelseledamot*, Norstedts förlag, Stockholm, 1989.

[Citeras: Dotevall (1989)]

Hagströmer, Johan, *Om aktiebolag enligt svensk rätt*, Uppsala, 1872.

[Citeras: Hagströmer (1872)]

Johansson, Svante, Nial, Håkan, *Svensk associationsrätt i huvuddrag*, femte upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 1991.

[Citeras: Johansson och Nial (1991)]

Johansson, Svante, Nial, Håkan, *Svensk associationsrätt i huvuddrag*, sjunde upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 1998.

[Citeras: Johansson och Nial (1998)]

Kedner, Gösta, Roos, Carl Martin, *Aktiebolagslagen*, del I, fjärde upplagan, Norstedts juridik, 1991, Stockholm.

[Citeras: Kedner och Roos (1991)]

Nerep, Erik, *Aktiebolagsrättslig analys – ett tvärsnitt av nyckelfrågor*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2003.

[Citeras: Nerep (2003)]

Nerep, Erik, Samuelsson, Per, *Aktiebolagslagen: en lagkommentar*, del I, Thomson Fakta, Stockholm, 2007.

[Citeras: Nerep och Samuelsson (2007)]

Nordstedts svenska ordbok, första upplagan, Nordstedts Akademiska Förlag, Stockholm, 2007.

Pehrson, Lars, *Festskrift till Sveriges Advokatsamfund*, Norstedts Juridik, Stockholm, 1987.

[Citeras: Pehrson (1987)]

Rodhe, Knut, *Rodhes aktiebolagsrätt*, tjugoförsta upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 1995.

Sandström, Torsten, *Svensk aktiebolagsrätt*, fjärde upplagan, Stockholm, 2012.

[Citeras: Sandström (2012)]

Taxell, Aktiebolagsstyrelsens kompetens att rättshandla: en studie i gällande finsk bolagsrätt, Söderström, Helsingfors, 1946.
[Citeras: Taxell (1946)]

Taxell, Lars Erik, Aktieägarens rättsskydd, Åbo akademi forskningsinstitut, Åbo, 1961.
[Citeras: Taxell (1961)]

Åhman, Ola, Behörighet och befogenhet i aktiebolagsrätten, Iustus förlag, Uppsala, 1997.
[Citeras: Åhman (1997)]

Periodiskt tryck

Nial, Håkan, Minoritetsskydd i aktiebolag, Svensk Juristtidning, 1941, s. 702.
[Citeras: Nial (1941)]

Rättsfallsförteckning

AD 1994 nr. 132

AD 1988 nr. 20

NJA 2013 s. 1250

NJA 2000 s. 404

NJA 1963 s. 431

NJA 1967 s. 313